

Ahmed ed-Dâur

Beyyinât
Hükümleri
(İspat Vasıtaları Hükümleri)

HİZB-UT TAHRİR YAYINLARINDANDIR

DÂR-UL UMMAH

H. 1432 - M. 2011

Ahmed ed-Dâur

Beyyinât Hükümleri

(İspat Vasıtaları Hükümleri)

HİZB-UT TAHRİR YAYINLARINDANDIR

DÂR-UL UMMAH

P.K 135190

BEYRUT-LÜBNAN

H. 1432 - M. 2011

Kitabın Muhtevâsı

Beyyinât Hükümleri	7
Beyyinât Çeşitleri	13
1- İkrar Hakkındaki Şer'î Deliller	13
2- Yemin Hakkındaki Şer'î Deliller	14
3- Şahitlik Hakkındaki Şer'î Deliller	15
4- Yazılı Evraklar Hakkındaki Şer'î Deliller	15
İkrarlar	18
Yeminler	20
Şahitlik	22
Şahitliğin Tarifi	26
Şahitlerin Şartları	31
Müslüman Olmayan Kimsenin Şahitliği	39
Şahitlik Nisabı	54
Şahitlerin Türleri	57
Şahitlik Nisabından İstisnalar	65
Kadınların Şahitliği	70
Şahitliği Caiz Olmayan Kimse	76
Adalet Dışı Olan Ne Zaman Adil Olur ve	84
Şahitliği Kabul Edilir	84
Hâkimin Kendi Bilgisi İle Hüküm Vermesi	89
Sahih Değildir	89
Hâkimin Muayenesi ve Müşahedesi	97
İhbar ve İstikşaf	100
Yazılı Evraklar	102

<i>İmzalı Evraklar</i>	102
<i>Resmî Evraklar</i>	104
<i>Yetkili Daireler Tarafından Verilen Evraklar</i>	105
<i>İmzasız Adî Evraklar</i>	106
<i>Haricî Evraklar</i>	106
<i>Evrakın İbraz Edilmesi</i>	107

Beyyinât Hükümleri

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Beyyinât (deliller, ispat vasıtaları) ile ilgili hükümler diğer İslâm hükümleri gibi tafsili delillerden çıkartılmış Şer'î Hükümlerdir. Beyyineler ya muamelat ya da cezalarla ilgili hususlar hakkında gerekir. Bununla birlikte fakihler muamelat hakkındaki beyyineler ile ilgili hükümleri, cezalar hakkındaki beyyineler ile ilgili hükümlerden ayırmamışlar, tamamını “Şahadetler Kitabı”nda zikretmişlerdir. Bazı bölümlerini de “Kazalar Kitabı” ve “Davalar ve Beyyineler Kitabı”nda tamamlamışlardır. Şartları ve konularının bir parçasını oluşturduğu için bazı beyyineleri birtakım ceza hususlarında açıklamışlardır.

Beyyine, davayı açıklığa kavuşturan her şeydir. Beyyine, davacının davasına getirdiği hüccettir (delildir). Amr ibni Şuayb babasından onun da dedesinden rivayet ettiği bir hadiste Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmaktadır:

البينة على المدعي واليمين على المدعى عليه

“Beyyine (delil) göstermek davacıya aittir, yemin ise davacıya aittir.”¹

Beyhaki'nin sahih bir senetle tahririnde Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle demektedir:

البينة على المدعي واليمين على من أنكر

“Beyyine (delil, ispat) davacıya düşer, yemin etmek ise inkâr edene düşer.”

Beyyine, davacının kendisi ile davasını ispatladığı hüccete denildiğinden, kesin ve şüphesiz olmadığı takdirde beyyine sayılmaz. Kesin bilgiye dayanmadıkça da herhangi bir kimsenin

¹ Tirmizi, K. Ahkâm, 1361

şahitlikte bulunması doğru olmaz. Çünkü zanna dayanarak şahitlik etmek caiz değildir. Bu sebeptendir ki Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şahitler hakkında şöyle buyurmaktadır:

إذا رأيت مثل الشمس فاشهد وإلا فذع

“Güneş gibi gördüğün takdirde şahitlik et yoksa bırak.”

Muayene (inceleme) yoluyla veya bu türden duyu organlarından birisi vasıtasıyla elde edildiğinde, hislerle temyiz edildiğinden kesin ve yine bu sebeple de ilme yani kesine dayalı sayılır. Dolayısıyla insanın bununla şahitlikte bulunması caiz olur. Bu yolla elde edilmediği takdirde şahitlikte bulunmak caiz olmaz. Zira bu halde yakîne/kesinliğe dayanmamaktadır. Nikâh, neseb, ölüm ve benzerleri gibi başkasından işitip nakletmeye (halk arasında yaygın olarak bilinmesine) dayanarak şahitlikte bulunmanın sahîh olduğu haller, kesin olanla şahitlikte bulunmak sayılır ve bu şekildeki şahitlikte bulunmak caizdir. Çünkü bu haldeki bir kimse kesin olana şahitlik etmektedir. Fakat şahit, şahadetine yorum yapamaz. Çünkü şahitlikte bulunabilmesi için, kesinlik, icap eden şarttır. Yeminin de hakkında şüphe olmayana, kesin olana dayanması gereklidir. Malî ve benzeri hususlara ait davalarda davacı, davasını ispat etmek için elinde tek şahit bulunduğuna yemin ederse; buna karşılık olarak davalı da davacının davasını ispat etmekten aciz olduğuna yemin ederse; hakkında şüphe olmayacak bir şekilde kesin olmadıkça her ikisinin de yemini geçerli değildir. Zanna dayalı olduğu müddetçe her ikisinin de yemin etmesi sahîh olmaz. Bu sebeptendir ki Allah *Azze ve Celle yemin-i ğâmusta*² bulunanlar için büyük bir azap vaadinde bulunmaktadır. Ebu Hurayra *Radiyallahu Anh*'dan: Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu:

خمس ليس لهن كفارة: الشرك بالله، وقتل النفس بغير حق، وبهت مؤمن،

² *Yemin-i Ğamus*: Geçmiş zamanda yapılmış veya yapılmamış bir iş hakkında yalan yere yemin etmek. (Müt. notu)

والفرار يوم الزحف، ويمين يقططع بها ما لا بغير حق

“Beş şey hakkında kefarete yoktur: Allah’a şirk (ortak) koşmak, haksız yere insanı katletmek, mümine iftira atmak, savaş meydanından kaçmak ve başkasının malını haksızca almak için yemin etmek.”³

Buharî, İbni Amr hadisinden tahrir ediyor:

جاء أعرابي إلى النبي فقال يا رسول الله ما الكبائر؟ قال الشرك بالله وقتل النفس بغير حق، وبهت مؤمن، والفرار يوم الزحف، واليمين الغموس

“Bedevînin birisi Nebi’ye (Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e) gelerek şöyle dedi: “Ey Allah Rasulü! Büyük günahlar nelerdir?” Dedi ki: “Allah’a şirk (ortak) koşmak, haksız yere bir insanı öldürmek, mümine iftira atmak, savaş meydanından kaçmak ve yemini ğamus (kasıtlı yemin).”

Bu hadisler yeminin mutlak surette kesin olana dayanması gerektiğinin delilleridirler. İkrar, ticarî defterler ve yazılı evraklar gibi diğer beyyineler de tıpkı şahitlik ve yemin gibidir. Bunların da mutlak surette kesin olması ve zanna dayalı olmaması gereklidir. Çünkü beyyineler, davanın ispatı ve davacının davasını delillendirebilmek için gerekli olan “burhan”lardır. Şüpheden tamamıyla uzak olmadıkça da ne burhan ne de hüccet sayılırlar. Ancak beyyinelerin ilme yani kesine dayalı olması, beyyineye dayalı olarak verilen hükmün de kesin olduğu ve hâkimin de kesin olanla hüküm vermesi gerektiği manasına gelmez. Bu şart yalnızca beyyinenin kendisi ile ilgili bir şarttır. Diğer bir ifade ile kesin olmadıkça beyyine sayılmayacağı hususu ile ilgili bir şarttır. Fakat beyyineye dayalı olarak hüküm vermek ise böyle değildir. Çünkü hüküm, kesine değil, galip zanna dayanan bir husustur. Allah *Azze ve Celle*, Rasulü’ne şöyle seslenmektedir:

³ Ahmed b. Hanbel, Baki Müs. Mükessirin, 8382

فَأَحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ

Onların (zımmilerin) arasında hükmet veya onlardan yüz çevir. (el-Maide 42)

Yani uygun gördüğün görüşe göre hüküm ver. Bu ifade kesin olan bir husustan kaynaklanan görüşü kapsamına aldığı gibi zanna dayanan bir görüşü de kapsamına almaktadır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* hükmettiği bir davada galip zanna göre hüküm verdiğini söylemiştir. Ummu Seleme'den, Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle dedi:

إنما أنا بشر وأنكم تختصمون إلي، ولعل بعضكم أن يكون الحن بحجته من بعض فأقضي بنحو مما أسمع، فمن قضيت له من حق أخيه شيئاً فلا يأخذه فإنما أقطع له قطعة من النار

“Ben ancak bir beşerim (insanım) ve sizler gelip benim yanıtında davallaşıyorsunuz. Olur ki biriniz delilini ötekinden daha iyi ortaya koyabilir. Ben de ondan işittiğime göre hüküm veririm. Her kime kardeşinin hakkından bir şeye hükmedecek olursam sakın onu almasın. Çünkü ben aslında ona cehennem ateşinden bir parça kesip veriyorum demektir.”⁴

Bu hadis, hâkimin zanna dayalı olarak hüküm verdiğini göstermektedir. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* de hâkimin zanna dayalı olarak hüküm verdiğini açıklamıştır. Amr ibni el-As'tan: Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle söylerken işittim:

إذا حكم الحاكم فاجتهد ثم أصاب فله أجران وإذا حكم فاجتهد ثم أخطأ فله أجر

“Hâkim, hükmettiği içtihadında isabet ederse, onun için iki ecir vardır ve o, hükmettiği içtihadında hata ederse onun için bir ecir vardır.”⁵

Bu hadislerin tamamı, şahadetin kesin olmasına dayanılarak

⁴ Buharî, K. Hayl, 6452

⁵ Buharî, K. İgtisam bi'l Kitabı ve's Sünnet, 6805

hâkimin verdiği hükmün de kesin olduğu manasına değil bilakis galip zanna göre hükmettiğine delalet etmektedir. Şahitliğin mutlak surette kesine dayalı olması gerekliliği, hâkimin de kesine/yakîne göre hüküm vermesinin vacip olduğu manasına gelmez. Bu kesinlik ancak şahit için geçerlidir. Oysa hâkimde şahitlikle çatışan bir kanaat bulunabilir. Hatta bu şahitlikle çatışan kesin bir nass bile bulunabilir ve buna dayanarak şahidin yalan söylediği zannı ağır basar. Bu sebeptir ki yakîne dayalı olsa bile şahitlikle hüküm vermek hâkimi bağlayıcı değildir. Hüküm verirken şهادeti esas alabileceği gibi onu reddetme yetkisine de sahiptir.

Beyyinât Çeşitleri

Beyyineler yalnızca dört çeşittir. Bunlar:

1- İkrar⁶

2- Yemin

3- Şahitlik etmek

4- Kesinliğinden şüphe edilmeyen yazılı evraklar.

Bu dört türün dışında bir başka delil, ispat vasıtası yoktur. Karineler⁷ ise Şer'î beyyinelerden sayılmazlar. Çünkü karinele-
rin beyyine türlerinden olduğunu gösteren Şer'î bir delil yoktur.

1- İkrar Hakkındaki Şer'î Deliller

Allah Azze ve Celle şöyle buyurmaktadır:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تَحْرُجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ
وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ

**'Kanınızı dökmeyin ve yurdunuzdan birbirinizi sürme-
yin' diye sizden misak (söz) almıştık. Sonra siz bunu ikrar
(kabul) ettiniz. Ve siz buna şahitlik ediyorsunuz.** (el-Bakara 84)

Yani daha sonra siz bu misakı ve doğruluğunu ikrar ettiniz. Allah Azze ve Celle, ikrarları ile aleyhlerinde hüccet olmak üze-
re onlardan söz almıştı. Hadisten delil ise Maiz hadisesidir. İbni Abbas RadiyAllahu Anh, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in Maiz ibni Malik'e şöyle dediğini rivayet etmektedir:

أحق ما بلغني عنك؟ قال: وما بلغك عني؟ قال بلغني أنك وقعت بجارية آل

⁶ İkrar: Sözlükte ispat etmek, sarsıntı halindeki bir şeyi sabitleştirmek, bir şeyi itiraf etmek demektir. Istılahta ise bir kimsenin kendisi ile ilgili olup başkasına ait bir hakkı haber vermesine denir. Tanıma, kabullenme, bir tarafın ileri sürdüğü bir olayın doğruluğunu beyan etmek. (Müt. notu)

⁷ Karîne: Bir şeyin varlığına işaret eden emare, nişan. Bilinen bir olgudan bilinmeyen bir olgunun çıkarılması... (Müt. notu)

فلان، قال: نعم، فشهد أربع شهادات فأمر به فرجم

“Senin hakkında bana ulaşan (bilgiler) doğru mu?” O (Maiz) dedi ki: **“Hakkımda sana ulaşan nedir?”** O (Efendimiz): **“Senin hakkında bana ulaşan, falan ailenin cariyesi ile bir vukuatta (zinada) bulunmandır.”** O (Maiz): **“Evet.”** dedi ve dört defa şahitlik (itiraf) etti ve O (Rasulullah) onun recmedilmesini emretti.”⁸

Maiz hadisesi ile ilgili olarak Ebu Bekir *RadiyAllahu Anh* hadisinde ise; Maiz’in Rasûle gelerek dört defa ikrarda bulunduğunu ve bu sebeple de sopa vurulması emredildiği yer almaktadır.

Bir başka hadiste şöyle buyurmaktadır:

واغد يا أنيس - لرجل من أسلم- إلى امرأة هذا فإن اعترفت فارجمها

“Ey Uneys! -Eslem’den bir şahıs- O kadına git. Eğer (zina yaptığını) itiraf ederse onu recmet.”

2- Yemin Hakkındaki Şer’î Deliller

Allah Azze ve Celle şöyle buyurmaktadır:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَوْ كِسْفَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ

Allah, lağv⁹ yeminleriniz ile sizi muaheze etmez velâkin sizi akit üzere (şart koşarak) ettiğiniz yeminlerinizden dolayı muaheze eder (sorumlu tutar). Onun (yeminin) kefareti ise ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on miskine yedirmek veya onları giydirmek veyahut bir köle azad etmektir. Her kim (bunlardan birisini) bulamaz ise o, üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğinizde yeminlerinizin kefareti işte budur. (el-

⁸ Ebu Davud, K. Hudud, 3840

⁹ Yemin-i lağv: Alışkanlıkla edilen ve Şer’an kefaret lazım gelmeyen yemin. (Müt. notu)

Maide 89)

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmaktadır:

البينة على المدعي واليمين على من أنكر

“Davacı delil gösterecek, davalı ise yemin edecektir.”

3- Şahitlik Hakkındaki Şer’î Deliller

Allah *Azze ve Celle* şöyle buyurmaktadır:

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ

Erkeklerinizden iki şahit gösterin; eğer iki erkek yoksa bir erkek ve iki kadın (şahit) olsun. (el-Bakara 282)

Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* de şöyle buyurmaktadır:

شاهدك أو يمينه

**“Senin ya iki şahidindir veya onun (hasmının) yemini-
dir.”**¹⁰

4- Yazılı Evraklar Hakkındaki Şer’î Deliller

Allah *Azze ve Celle* şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَسْأَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ
وَأُدْنَىٰ آلًا تَرَ تَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا
تَكْتُبُوهَا

(Borç) büyük olsun, küçük olsun onu süresiyle beraber yazmaya üşenmeyin. Bu, Allah katında daha adaletlidir şahitlik için en sağlam ve şüphelenmenizden en uzak olandır. Ancak aranızdaki ticaret peşin olursa onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. (el-Bakara 282)

Bu ayet, içerisinde ticarî defterlerin, ikrarların ve daha başka hususların yer aldığı yazılı evraklara delalet etmektedir. Bu

¹⁰ Müslim, K. İman, 197

beyyinelerin tamamı hakkında hem Kur'an'da hem de Sünnet'te delil vardır. Karineler hakkında ise, ne Kur'an'da ne de Sünnet'te herhangi bir delil yoktur. Kesin olan karine, başka şekilde isimlendirilmiş olsalar bile, kesinlikle beyyinelerden sayılmazlar. Çünkü bunların beyyine sayılmasını gerektirecek bir delil gelmemiştir. Beyyine olduğunu veya delillerden birisinin kapsamına girdiğini gösterecek bir delil olmadıkça Şer'î bir beyyine sayılmaz. Buna göre iz köpekleri, izciler ve benzerleri hiçbir surette beyyinelerden sayılmazlar. Her ne kadar karine olarak, iz köpekleri, izciler ve benzerlerinin dikkate alınacağı doğru olsa da bir hususu dikkate almak başka şey beyyine daha başka şeydir. Karineleri veya dışındakileri dikkate almak mümkündür; tatmin olmak için kullanılması da caizdir. Öldürülen kişi hakkında falan kişi bunu öldürdü sözü dikkate alınmakla birlikte bu söz davada beyyine sayılmaz. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, cariyeye;

من قتلك **“Seni kim katletti (yaraladı)?”** diye sormuş ve *falan mı, falan mı* diyerek de sorusunu sürdürdüğünde o, başıyla Yahudi'yi işaret etmişti. Nebi, cariyenin sözünü beyine olarak kabul etmemekle birlikte onu dikkate alarak Yahudi'yi getirtmiş ve suçunu itiraf etmesi üzerine de cezalandırmıştır. Karine ve benzerlerinin durumu da böyledir; dikkate alınırlar, fakat beyyineler sayılmazlar. Muhbirlerin verdiği haberler, bilirkişinin şahitliği, keşif raporları, muayeneler ve benzerleri de delil sayılmazlar. Bunlar yalnızca haberlerdir. Zanna dayalı olması doğrudur ve bir kişinin haber vermesi kâfidir. Bu, herhangi bir davanın ispatı için değil davaya ait işlerden herhangi birisinin açığa çıkartılması içindir. Bir arazinin veya arabanın değerinin belirlenmesi, çocuklara verilecek olan nafaka miktarının veya davacının ödeyeceği diyet miktarının veya davacının hastalığının tespiti ve benzeri durumların tümü, verilen haberlerle sabit olur. Bunun için delile ihtiyaç yoktur. Zanna dayalı haber verilmesi

doğrudur ve tek kişinin verdiği haber de kâfidir.

İkrarlar

'İkrar'lar ve 'yemin'ler beyyine kapsamında yer almakla birlikte fakihler "Beyyineler" bölümü dışında bunların her biri için, özel bölümler ayırmışlardır. Bu sebeple, bunların her biri için özellikle hüküm ve delil olmaları konusuna ihtiyaç duyulduğunda, muteber fıkıh kaynaklarındaki bölümlere müracaat etmek gereklidir. Ancak ikrar ve yemin meselesinde dikkatli davranmak gereklidir. İkrar meselesinde hâkimin yalnızca davalının ikrarı ile yetinmesi doğru olmaz. Hâkim, davalının ikrar etmesiyle yetinmemelidir. Hâkim, ikrarda bulunan kişinin, neyi ikrar ettiğini ve bu ikrarının cezayı gerektireceğinin bilincinde olduğundan da emin olmalıdır. Bu sebeple ikrarda bulunduğu husus hakkında hâkim ikrarda bulunana tekrar tekrar sormalı ve meseleyi açmalıdır. Zira Maiz, zina ettiğini itiraf ettiği zaman Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, ikrarı hakkında ona üç defa soru sordu ve ailesinden de onu soruşturdu.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ikrarda bulunan kişinin ikrarını açıkça sorular sorarak iyice netleştirmek üzere normal hallerde konuşulması uygun olmayan konuları sormaktan çekinmiyordu. Ebu Hurayra *RadiyAllahu Anh*'dan:

جاء الأسلمي إلى نبي الله صلى الله عليه وسلم فشهد على نفسه أنه أصاب امرأة حراماً أربع مرات، كل ذلك يعرض عنه، فأقبل عليه في الخامسة فقال: أنكتها؟ قال: نعم. قال كما يغيب المرود في المكحلة والرشاء في البئر؟ قال: نعم، قال: فهل تدري ما الزنا؟ قال: نعم أتيت منها حراماً ما يأتي الرجل من امرأته حلالاً

“Eslem Kabilesi'nden birisi (Maiz) Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek bir kadınla haram bir iş yaptığı hususunda kendisi aleyhinde dört defa itirafta bulundu. Her seferinde O (Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem) ondan yüz çevirdi. Beşinci defa aynı şeyi tekrarlayınca ona dönerek dedi ki: “O kadına

soktun mu?”. O, “Evet.” dedi. O (Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem), “Sürme çöpünün sürmedanlığa girmesi ve kovanın kuyuya girip kaybolması gibi mi?” dedi, O, “Evet.” dedi. O (Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem), “Zinanın ne manaya geldiğini biliyor musun?” dedi. (Maiz) “Evet, erkeğin helal olan karısına yaklaştığı gibi haram olarak o kadına yaklaştım.” dedi.¹¹

Bu hadise, ikrar edilen mevzu hakkında hâkimin teferruatlıca soruşturma yapmasının kaçınılmaz olduğunu, ikrarda bulunanın ikrarı ile yetinmemesini ve yaptığı ikrarın ne manaya geldiğinden emin oluncaya kadar hadiseyi araştırması gerektiğini göstermektedir.

---

¹¹ Ebu Davud, K. Hudud, 3843

Yeminler

'Yemin'den kasıt, yapılan yeminin geleceğe yönelik değil geçmişe yönelik olması gerektiğidir. Gelecekle ilgili olarak yapılan yeminlerde kefarete vardır bunlar beyyineler kapsamına girmezler. Yalnızca mazi sigasıyla yapılan yeminler beyyineler kapsamına girerler ki bu, "yemin-i ğamus" olarak isimlendirilir. Çünkü bu yeminle sahibi cehenneme girer. Yine yemin hususunda dikkat edilmesi gereken bir başka husus, yapılan yeminin yemin edenin niyetine göre değil yemin ettirenin niyetine göre yani hâkimin niyetine göre olması gerektiğidir. Bu hususta tevriye kullanmak kesinlikle doğru değildir. Ebu Hurayra'dan: Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* buyurdu ki:

يَمِينِكَ مَا يَصْدَقُكَ بِهِ صَاحِبُكَ

"Senin yeminin arkadaşının seni kendisi ile tasdik ettiği şey hakkında olmalıdır."¹²

Muslim'in rivayetinde ise şu ifade yer almaktadır:

الْيَمِينَ عَلَى نِيَّةِ الْمُسْتَحْلِفِ

"Ettirilecek olan yemin, (yemin) ettirenin niyetine göre-dir."¹³

Bu hadisler yemin ettirenin niyetinin esas alındığının delilidirler. Yemin ettiren kişinin hâkim veya ğarim,¹⁴ zalim veya mazlum, doğru sözlü veya yalancı olması arasında fark yoktur. Yemin, yemin edenin niyetine göre değil yemin ettirenin niyetine göredir. Ancak Suveyd ibni Hanzala'dan gelen şu rivayete gelince:

خَرَجْنَا نَرِيدُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَنَا وَائِلُ بْنُ حَجْرٍ، فَأَخَذَهُ عَدُو لَهُ

¹² Ahmed b. Hanbel, Baki Müs. Mükessirin, 8028

¹³ Müslim, K. İman, 3122

¹⁴ Ğarim: Borçlu, üzerinde hak olan kimse. Alacaklı için de kullanılır. (Müt. notu)

فتخرج القوم أن يحلفوا، وحلفت أنه أخي فخلى عنه، فأتينا رسول الله صلى الله عليه وسلم فذكرت ذلك له، فقال: أنت كنت أبرهم وأصدقهم، المسلم، أخو المسلم

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e gitmek üzere (yola) çıkmıştık. Beraberimizde Vail ibni Hucr da vardı. (Yolda) onu bir düşmanı yakaladı. Topluluk yemin etmekten kaçındılar, fakat ben onun kardeşim olduğuna yemin ettim. Bunun üzerine onu serbest bıraktılar. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e gelince olup biteni anlattım. Bana: “Sen onların yeminine en sadık kalanı ve en doğru sözlü olanısın. Doğru söylemişsin, Müslüman Müslümanın kardeşidir.” dedi.”¹⁵

Bu hadis her ne kadar yemin edenin niyetinin geçerli olduğunu, tevriye yapmanın ve niyet değiştirmenin doğru olduğunu gösteriyor olsa da bu hadise, hâkim veya ğarim tarafından yemin ettirilmediğinde geçerlidir. Ancak yemin, hâkim veya hasım tarafından yaptırılıyorsa, yemin edenin niyeti değil yemin ettirenin niyeti geçerlidir. Hatta hâkim, insanların haklarını yemek veya cezadan kaçmak için tevriye yapmaya veya niyet değiştirmeye sığınmak isteyen kimseye fırsat tanımaz, davalı veya davacıdan herhangi birinin hâkim tarafından talep edilmeden önce yemin etme teşebbüsünde bulunarak yemin etmesini kabul etmez. Bilakis, yemin edilme isteği hâkimden gelmelidir ki böylece yapılan yeminin yemin edenin niyeti yerine yemin ettirenin niyetine göre yapılmış olduğunda herhangi bir şüphe kalmamasın. Çünkü bu halde yemin hâkim tarafından yaptırılmış olmaktadır.

¹⁵ Ebu Davud Eyman 8, 3256; İbni Mace Keffaret 14, 2119; Ahmed b. Hanbel, Müs. Medineyyin, 16127

Şahitlik

Deliller hususunda asıl olan şahadetlerdir. Kitap'ta ve Sünnet'te şahitlikle ilgili olarak tafsilâtlı hükümler yer almaktadır. Allah *Azze ve Celle* şöyle buyurmaktadır:

وَأَشْهَدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ

Erkeklerinizden iki şahit gösterin; eğer iki erkek yoksa razı olduğunuz şahitlerden bir erkek ve iki kadın olsun. (el-Bakara 282)

وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ

Sizden adalet sahibi olan iki şahit gösterin. (et-Talak 2)

وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ

Alışveriş (ticaret) yaptığımızda şahit tutun. (el-Bakara 282)

Tirmizi Vail ibni Hucur'dan şunu rivayet etmektedir:

جاء رجل من حضرموت ورجل من كندة إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال الحضرمي يا رسول الله هذا غلبني على أرض لي، فقال الكندي: هي أرضي وفي يدي فليس له فيها حق، فقال النبي صلى الله عليه وسلم للحضرمي: ألك بينة؟ قال: لا، قال: فلك يمينه، قال يا رسول الله الرجل فاجر لا يبالي على ما حلف عليه وليس يتورع من شيء، قال: ليس لك منه إلا ذلك . فانطلق الرجل ليحلف له فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لما أدبر: لئن حلف على ماله ليأكله ظلمًا ليلقين الله تعالى وهو عنه معرض

“Hadramut'tan ve Kinde'den birer kişi Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e geldiler. Hadramut'lu adam: “Ey Allah Rasulü! Bu adam bana ait bir araziye el koydu.” Kindeli adam ise şöyle cevap verdi: “O arazi benimdir, benim elimdedir ve onun orada hakkı yoktur.” dedi. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Hadramut'lu adama dedi ki: “Beyyinen var mı?” Adam: “Hayır.” dedi. O (Nebi) dedi ki: “Öyleyse onun

yemin etmesi senin için kâfidir.” O (Hadramut’lu), “Ya Rasu-lAllah! Adam facirdir, neye yemin ettiğine asla aldırılmaz ve herhangi bir şeyden (yemin etmekten) de çekinmez.” dedi. O (Nebi) dedi ki: **“Senin için bundan başka bir şey (çıkarmak) yoktur.”** dedi. Adam yemin etmek için kendisine yöneldi (ve yemin etti). O (yemin eden kişi) gittikten sonra Rasulallah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: **“Eğer malı üzere zulmederek onu yemek için yemin ettiyse, Allahu Teâlâ ile mukabelesinde (görüşmesinde) O (Allah), ondan yüz çevirmiş olacaktır.”**¹⁶

Ebu Davud Rafi ibni Hadic’den şunu rivayet etmektedir:

أصبح رجل من الأنصار بخير مقتولاً فانطلق أولياؤه إلى النبي صلى الله عليه وسلم فذكروا ذلك له فقال: لكم شاهدان يشهدان على قتل صاحبكم؟ فقالوا يا رسول الله لم يكن ثم أحد من المسلمين وإنما هم يهود يجترؤون على أعظم من هذا، قال: فاختراروا منهم خمسين فاستحلّفوهم، فوداه النبي من عنده

“*Ensar’dan bir adam Hayber’de katledildi. Ardından velileri Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelerek onu (vaziyeti) Kendisine bildirdiler. O (Rasulullah), “Arkadaşınızın katledildiğine dair iki şahidiniz var mı?” dedi. Onlar dediler ki: “Ya Rasulallah! Orada Müslümanlardan bir kimse yoktu. Ancak onlar Yahudi kimselerdi. Bundan (şahitlikten) daha büyüğüne cüret edebilirler.” O (Rasulullah) dedi ki: “Onlardan (Yahudilerden) size yemin edecek elli kişiyi seçin.” ve Nebi kendi nezdinden (Devlet Hazinesi’nden) onun diyetini ödedi.*”¹⁷

Bu naslar şahitliklere, beyyinelere ve şahitliğin de beyyinelere sayıldığına delalet etmektedir. Şahitlik yapmak ve gereğini yerine getirmek farzı kifayedir. Çünkü talebi, kesin bir talep olarak gelmiştir.

Allah Azze ve Celle şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آتِمٌ قَلْبُهُ

¹⁶ Tirmizi, K. Ahkâm, 1260

¹⁷ Ebu Davud, K. Diyet, 3921

Şahitliği gizlemeyin ve her kim onu gizlerse, onun kalbi şüphesiz günahkârdır. (el-Bakara 283)

وَلَا يَأْتِ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا

Çağrıldıklarında, şahitler isteksiz olmasınlar. (el-Bakara 282)

Bu sebeptir ki yerini tutacak bir başka unsur bulunmadığı zaman nikâh, borç veya başka şeyler için şahitlikte bulunmak gerektiği zaman çağrıya icabet etmek gereklidir. Şahitlik yapmasını gerektirecek bir vaziyet varsa ve yerine getirmeye çağrılırsa bu bir vazife olur. Eğer iki kişi bu işi yüklenir veya yerine getirirlerse geride kalanların tümünden bu sorumluluk düşer. Ancak tümü bundan kaçınırlarsa günahkâr olurlar. Fakat şahide herhangi bir zarar getirmemesi durumunda şahitlikten kaçınmak günahdır. Herhangi bir zarar söz konusu ise şahitlikte bulunması gerekmez.

Allah *Azze ve Celle* şöyle buyurmaktadır:

وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ

Ne kâtip, ne de şahit asla zarara uğratılmasın. (el-Bakara 282)

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ise şöyle buyurmaktadır:

لا ضرر ولا ضرار

“Ne zarar etmek var, ne de zarar vermek var.”¹⁸

Bunların tamamı şahitlik yapmayı gerektiren hallerde geçerlidir. Şahitlik yapmaya çağrılmayan hallerde ise konuya bakılır: Eğer şahitlik yapması gereken husus, Allah’ın hakkı olan hususlardan birisi ise çağrılmadan şahitlik yapmak menduptur. Muslim’in rivayetine göre Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmaktadır:

ألا أنبئكم بخير الشهداء؟ الذي يأتي بشهادته قبل أن يسألها

¹⁸ İbni Mace, K. Ahkâm, 2332

“Size şahitlerin en hayırlısını haber vereyim mi? Şahitliği-ni sual edilmeden önce yapandır.”¹⁹

Fakat kul hakkı ile ilgili bir hususta kendisinde şahitlik yapacak bir vaziyet varsa çağrılmadıkça şahitlikte bulunmaması gerekir. Zira Buharî Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

خير الناس قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم، ثم يأتي قوم يندرون ولا يوفون، ويشهدون ولا يستشهدون، ويخونون ولا يؤتمنون

“İnsanların (Ümmetimin) en hayırlıları benim zamanımda olanlardır. Sonra onların ardından gelenler, sonra da onların ardından gelenlerdir. Sonra onların arkasından gelen kavim (topluluk); adakta bulunurlar ve onu yerine getirmezler, kendilerinden şahitlik istenilmediği halde şahitlik yaparlar, hainlik ederler ve kendilerine güvenilmez.”

İbni Ömer'den:

خطبنا عمر بالجابية فقال: أيها الناس، إنني قمت فيكم كقيام رسول الله فينا، قال: أوصيكم بأصحابي، ثم الذين يلونهم، ثم الذين يلونهم، ثم يفسوا الكذب حتى يحلف الرجل ولا يستحلف ويشهد الشاهد ولا يستشهد الحديث

“Ömer (RadiyAllahu Anh), el-Cabiye'de bize hitaben dedi ki: “Ey insanlar! Ben (şu hutbeyi okumak üzere) aranızda kalıyorum. Tıpkı Rasulullah (SallAllahu Aleyhi ve Sellem)'in bizim aramızda kalktığı gibi... O (kalkıp) dedi ki: “Size ashabımı tavsiye ediyorum, sonra onların peşinden gelenleri, sonra onların peşinden gelenleri... Onlardan sonra yalancılık yayılır; hatta adam, kendisinden yemin istenilmediği halde yemin eder. Şahit, kendisinden şahitlik istenilmediği halde şahitlik yapar...”²⁰

İşte bu hadisler, kendisinden istenmedikçe kişinin şahitlikte bulunmaması gerektiğinin delilidirler.

¹⁹ Müslim, K. Akdiyyet, 3244

²⁰ Tirmizi, K. Fitne, 2091

Şahitliğin Tarifi

Şehadet (şahitlik); mahkemede, hâkim huzurunda, şahitlik (“ben şahitlik ederim ki”) lafzı ile hakkı ispat etmek için doğru olanı haber vermektir. Şahitliğin tarifi budur. “Şehadet” kelimesi “müşahede” kelimesinden türemiştir ve “muayene” manasını taşımaktadır. Muayene şahitliğin sebebi olduğundan dolayı bu vazifenin yerine getirilmesi de “şahitlik” olarak isimlendirilmiştir. Ortada muayeneyi gerektiren bir hal varsa veya muayene türünden sayılan işitme ve dokunma gibi haller olduğunda şahitlik söz konusu olur. Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* de şu hadisinde bu hususa işaret etmektedir:

إذا رأيت مثل الشمس فاشهد وإلا فذع

“Güneşi gördüğün gibi (bildiğin takdirde) şahitlik yap, yoksa bırak!”

Bu hadis, bir bilgiye yani kesinliğinden şüphe edilmeyen bir bilgiye dayanmadıkça herhangi bir kimsenin şahitlik yapmasının doğru olmadığına delildir. Zanna binaen şahitlik yapmak doğru değildir. Muayene veya duyulardan birisi yoluyla elde edildiği takdirde bilgi, ilme yani kesin bilgiye dayalı olur ve bu halde insanın şahitlik yapması caizdir. Bu yollardan birisi ile gelmediği takdirde şahitlik caiz değildir. Çünkü şahitlik mutlak surette kesin, yakîn olmalıdır. Buna göre başkasından işitilmeye dayalı şahitlik caiz değildir. Yani şahidin, insanlardan duydum veya insanlar söylüyordu gibi ifadelerle şahitlikte bulunması caiz değildir. Fakat dokuz yerde duyuma dayalı olarak şahitlik yapmak caizdir. Nikâh, neseb, ölüm ve yargı hususlarında duyuma dayalı şahitlik yapmanın kabul edileceğinde herhangi bir ihtilaf yoktur. Mehir, hanımı ile ilişkide bulunmak, köle azat etmek, hâkimin velayeti ve vakıf hususlarında ise birtakım ihtilaf vardır. Ancak bu hususlarda da işitmeye dayalı olarak şa-

hitliğin kabul edileceği tercih edilmektedir. Çünkü bu, bir şahitliğin bir başka şahitliğe dayanması yani bir başkasının şahitliğine dayanılarak yapılan şahitlik türünden değildir. Bilakis bilgiye dayanılarak yapılan şahitlik türündendir. İnsanlardan falan kişinin öldüğünü duymuş olmasıyla kendisinde onun ölümü hakkında yakîn (kesinlik) oluşmuştur. Falan kişi hâkimdir veya benzeri hususlarda şahitlik, yakîne dayalı olmalıdır. Zira bunun çok çok tekrar edilmesi ile kendisinde gerçek bir yakîn oluşmuş ve böylece şahitliği de ilme dayalı hale gelmiştir. Fakat hâkime duyumuna göre şahitlik yaptığını söyleyemez. Zira böyle söylediği takdirde şahitliği kabul edilmez. Bilakis şahitliği bizzat şahit olmuş gibi ifade etmelidir. Dolayısıyla hâkimin duyuma dayalı olarak şahitliği kabul etmesi caiz değildir. Bu dokuz husustaki duyma hadisesi yalnızca şahidin şahitlik etmesi için caizdir. Yani kim bu dokuz hususta duyuma dayalı olarak bir bilgi sahibi olursa şahitlik yapabilir. Bunların dışında kalan hususlarda ise duyuma dayalı olarak şahitlikte bulunmak doğru olmaz. Zira bu dokuz husus hakkında kesin ve meşhur olduğu zaman kulaktan kulağa duyma hâsıl olur. Bunların dışında kalanların vaziyeti ise bu hadiseye uymaz. Buraya kadar anlatılanların tamamından şahitliğin, doğru ve gerçek haber vermek, doğru sözlü birinin kesin bildiği bir hususta haber vermesi olduğu açıklığa kavuşmaktadır.

Şahitliğin hakkın ispatı manasına gelmesi meselesine gelince: Beyyine, hakkı açığa çıkarmak için teşri edilmiştir. Bu sebeptendir ki yalnızca nefyi gösteren bir şahitlik kabul edilmez. Şahitliğin tarifine uymadığından nefy yönlü bir şahitlik makbul değildir. Ancak ispata tevil edilebilecek nitelikteki bir nefy²¹ ile şahadette bulunmak caizdir. Çünkü bu halde nefy ile şahitlikte bulunmuş sayılmaz; bilakis delille şahitlikte bulunmuş sayı-

²¹ Nefy kelimesi, sözlükte; çürütme, aksini ispat etme, yasaklama ve olumsuzluk manasına gelmektedir. Burada ise iddianın (davanın) aksine şahitlik yapmaktır. (Müt. notu)

lır. Bunun için sadece nefy ile değil yalnız menfilikle şahitliğin caiz olmadığını söylemişlerdir. Çünkü ispata tevîl edilebilecek bir nefy ile şahitlik caizdir. Şahitliğin mutlaka, “*ben şahitlik ederim ki*” şeklinde muzarî sigası (geniş zaman) ile olması gereklidir. Şahit, “*ben şahitlik ederim ki*” sözünü söylemeyip bunun yerine; “*ben falan hususu şöyle biliyorum*” derse veya “*şöyle haber veriyorum*” gibi lafızları söylese şahadeti yerine getirmiş sayılmaz. Çünkü bu halde şahitliğin tarifine göre hareket etmemiş olduğu için şahitlikte bulunmuş sayılmaz. Zira şahitlik lafzı ile konuşan nassların yerini bir başkası tutamaz. Şahitlik, yemini hatta yemin lafızlarını da içermektedir. İçeriğinde yemin manası da yer almaktadır. Geniş zaman sıygası ile olma şartı “*şu anki vaziyete*” şahitliği de ifade etmesi içindir. Zira geçmiş hakkında ihtimalli haber manasını taşıdığı için “*şahitlik ettim*” demesi halinde şu andaki vaziyete şahitlikte bulunmuş sayılmaz. Ancak “*şahitlik ederim ki*” lafzı dışında bir başka lafızla şahitlikte bulunur ve hâkim ona: “*Sen bu şekilde şahitlik yapıyor musun?*” diye sorarsa ve o da: “*Evet bu şekilde şahitlik ediyorum.*” cevabını verirse şahitliği yerine getirmiş olur. Diğer taraftan şahitliğin muteber olması için mahkeme meclisinde yapılması gereklidir. Çünkü duruşma şahitliğin şartlarındandır. Şahitliğin tarifinde, “*Hâkimin bulunduğu duruşmada doğru haber vermektir*” ifadesi yer almaktadır. “*Şahitlik ederim ki*” lafzı ile olsa hatta hâkimin önünde söylenmiş olsa bile, ancak mahkemede söylenmemişse şahitlik sayılmaz. Çünkü mahkeme duruşması şahitliğin itibara alınması için esasî şartlardan birisidir. Ancak hakem, bu şarttan istisna tutulmuştur. Şahidin mahkeme meclisi dışında onun önünde şahitlik yapması caizdir. Herhangi bir yerde hakem önünde şahitlik yapması geçerlidir. Çünkü hakem hüküm verirken mahkeme meclisi ile kayıtlı değildir. Hangi meclis olursa olsun hüküm verdiği yer hüküm meclisi sayılır. Kâdının (hâkimin) vaziyeti ise böyle değildir. Hâkim, imam ta-

rafından yeri ve vilayeti tayin edilen hüküm meclisi ile kayıtlıdır. Mahkeme, hâkim açısından hüküm şartlarından birisini oluşturmaktadır. İmam (Halife veya naibi) tarafından kendisi için tayin edilmiş bir meclis vardır. Bu sebeple hâkim önünde yapılacak olan şahitlik ancak mahkemede geçerlidir. Şahitlik, davanın davalı aleyhinde ispat edilmesi için vardır. Bunun için dava hâkimin önünde olmalıdır. Ancak bu vaziyet davadan önce şahitlik yapmanın şahitliğin şartlarından olduğu manasına gelmez. Bilakis burada Allah hakkı olanlarla kul hakkı olanlar birbirlerinden ayrılırlar. Eğer hak; malî haklar, nikâh ve ticaret gibi akitler ve tasarruflar içerisinde yer alan veya kısaslar gibi cezalar içerisinde yer alan veya belirli bir kula ait vakıf ve benzeri hususlar gibi belirli bir kula ait bir hak ise, davanın önce olması şahitliğin şartlarındandır. Çünkü insan haklarını ilgilendiren hususlarda davanın şahitlikten önce olması şartı vardır. Dava açılmadıkça şahit dinlenmez. Zira kul hakkını ilgilendiren bir hususta yapılacak olan şahitlik ancak kulun isteği ve izninden sonra olur. Çünkü bu şahitlik dava hakkında bir hüccettir ve delildir dolayısıyla davanın önüne alınması caiz değildir.

Ancak şahitlik; fakirlere ve miskinlere ait bir vakıf veya vasiyet ya da insanların kullanımları için bir yol gibi belirli bir kula ait olmayan hususlardan veya hadler, zekât ve benzerleri gibi Allah hakkına ait hususlardan ise şahitlik yapmak için davanın açılmasına gerek yoktur. Çünkü böylesi bir halde dava açacak belirli bir kimse bulunmamaktadır. Bu sebepledir ki Ebu Bekre ve arkadaşları Muğire hakkında, el-Carud ve Ebu Hurayra, içki içtiği için Kudame ibni Mazun hakkında, yine içki içtiğini görenler el-Velid ibni Ukbe aleyhinde dava açılmadan şahitlikte bulunmuşlar ve şahitlikleri kabul edilmiştir. Mahkeme meclisi şahitliğin şartlarından birisi olduğuna göre insan hakları ile ilgili hususlarda davanın şahitlikten önce olması gereklidir. İnsan hakları ile ilgili hususlar dışında kalan hususlarda ise böyle bir

şart yoktur. Fakat hem delil hem de şahitlik sayılabilmesi için mahkemede olması kaçınılmazdır.

Şahitlerin Şartları

Şahitlerde diğer Şer'î tekliflerde olduğu gibi akıllı ve buluğa ermiş olma şartları aranır. Zira hadiste,

رفع القلم عن ثلاث

“**Kalem (sorumluluk) üç kişiden kaldırılmıştır.**” denilmekte ve bunlar içerisinde buluğa erinceye kadar çocuk ve akli başına gelinceye kadar da deli yer almaktadır. Allah *Azze ve Celle* ise şöyle buyurmaktadır:

فإن لم يَكُونَا رَجُلَيْنِ

...Eğer iki erkek bulunmazsa. (el-Bakara 282)

مِنْ رَجَالِكُمْ

...Erkeklerinizden. (el-Bakara 282)

Ayette yalnızca erkeklerin zikredilmiş olması şahidin buluğa ermiş erkek olmasının şart olduğunu göstermektedir. Bir diğer şart ise adil olmasıdır. Şahitlik konusundaki herhangi bir şeyde erkeklerin de kadınların da adalet sahibi olmaları gereklidir. Çünkü adalet sıfatının birçok ayette şahitlikle bir arada yer almış olması hem adalet için gerekli bir vasıf olduğuna hem de şahitlikte aranan şartlardan birisi olduğuna delalet eder. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ

Sizden birinize ölüm gelince, vasiyet edeceği zaman aranızdan adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. (el-Maide 106)

وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنْكُمْ

Ve içinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. (et-Talak 2)

Bu ayetler sebebiyle adalet, şahitliğin şartlarındandır. Adalet fıskı görünmeyen kimse demektir. Fıskı açıkça bilinen kimsenin şahitliği kabul edilmez. Fasıklığı açıkça bilinmeyen kimsenin

şahitliği ise kabul edilir. Ancak adaletin tarifinde ihtilaf edilmiştir. Bu hususta şöyle bir tarif yapılmaktadır: “*Adalet, hakkında büyük günah veya açıkça küçük günah işlediği bilinmeyen kimse demektir.*” Ancak bu tarif kapalı bir tariftir. Çünkü büyük günahların tarifinde ittifak yoktur. Hatta büyük ve küçük günahlar olup olmadığı hususunda da ittifak yoktur. Çünkü günahlarda küçüklük yoktur. İster yalan söylemek olsun, isterse yalan şahitlikte bulunmak olsun, Allah’ın emrine muhalefet etmek büyük günahdır. Nasslardan çıkartılan neticelere göre günahların “*büyük günah*” şeklinde nitelendirilmesi bunlardan şiddetle kaçınılması içindir. Çünkü nassta belirtilmeyen fakat belirtilenlerden daha büyük günah özelliği bulunan günahlar vardır. Örneğin yalancı şahitlikte bulunmak nassta büyük günahlar arasında sayılırken bundan daha büyük bir günah olmasına rağmen yol kesme suçu büyük günahlar arasında yer almamaktadır. Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* hakkında yalan söz söylemek de büyük günahlar arasında yer almamaktadır.

Dolayısıyla büyük ve küçük suçlar için belli bir sınır olmadığından “*büyük suç (haram) işlediği ve açıkça küçük suç (haram) işlediği bilinmeyen*” şeklinde bir şey söylenemez. Bu sebeple de bu tarif kapalı bir tariftir. Burada en muvafık olan tarif;

“*İnsanlar tarafından dürüstlükten ayrılma olarak kabul edilen hususlardan sakınan kimse, adalet sıfatına sahip sayılır*” tariftir. Çünkü şahitler açısından adalet kelimesi Kur’an’da iki ayette yer almaktadır:

اِثْنَانِ دَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ

...aranızdan adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. (el-Maide 106)

وَأَشْهَدُوا دَوْيِ عَدْلٍ مِنْكُمْ

Ve içinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. (et-Talak 2)

Bunlar Kur’an lafızları olup ıstılahi bir şekilde veya keyfi olarak tefsir edilemezler. Ancak diğer Kur’an lafızlarının ve

cümlelerinin tefsir edilmesi gibi tefsir edilirler. Yani haklarında Kur'an'da ve Sünnet'te yer alan bir başka Şer'î mana söz konusu değilse lügat manaları ile tefsir edilirler. Şer'î bir mana varsa bu manaları ile tefsir edilirler. Netice olarak söyleyecek olursak şahitler açısından “*adalet*” kelimesi için lügat manası dışında Şeriat tarafından belirlenmiş bir mana söz konusu değildir. Dolayısıyla yalnızca lügat manası ile tefsir edilmeleri gereklidir. Sözlükte ise “*adl*” kelimesi, insanlar tarafından genel olarak doğru/dürüst bilinen kimse demektir. *Kamus el-Muhit*'te şöyle denilmektedir:

“(العدل) *Adl*, *adaletsizliğin, zulmün zıddıdır.*

*Nefislerde (العدالة) adalet, (عدول) udul ve (المعدلة) ma'dele gibi doğruluğun yer etmesi demektir. (عدل يعدل فهو عادل) Adele, yadilü, fehüve adilün, kelimeleri (عدول) udul kalıbından gelmektedir. (عدل) kelimesi herkes için kullanılan bir isimdir. (رجل عدل) “Adalet sahibi erkek” (وامرأة عدل، وعدلة) “Adalet sahibi kadın” denilir. (وعدل الحكم تعديلاً أقامه) ifadesi “adaleti yerine getirdi” (وفلائنا زكاه) ifadesi “referans gösterdi” ve (والميزان سواه) ifadesi de “teraziyi düzeltti” manalarına gelmektedir. Şahitler açısından adl kelimesinin manasını ortaya koyan bu nass, adaletin istikamet yani dürüstlük manasına geldiğini göstermektedir. Ancak adaletin, “*Nefislerde dürüstlüğün yer etmesidir.*” şeklinde tarif edilmesi de kapalı bir tariftir. Çünkü bu tarifte yer alan istikamet kelimesinin belli bir sınırı yoktur. İnsanların vaziyetleri birbirinden farklıdır. Gruplarda da istikamete bakışta farklılık vardır. Her ne kadar istikamet doğru yolda yürümek demek ise de “*doğru yol*” ifadesinin bizzat kendisi, ne sözlükle ne de Şeriatla bağlantısı olmayan bir ıstılahtır.*

Bu sebepledir ki istikamet lafzı, insanların çevre yapıları ve toplulukları açısından yeniden tefsir edilmelidir. Şer'î Hükümlerde yer alan lügatî kelimelerin tefsirinde uzmanlaşan kamuslunun takip ettikleri yol budur.

Misbah el-Münir isimli lügatte şöyle denilmektedir:

وعدلت الشاهد نسبته إلى العدالة ووصفته بها *Şahidi adil gördüm ve onu adalete nispet ettim ve onu onunla vasıflandırdım.*” şeklinde kullanılır. Yani ikna olunan razı olunan demektir. Adl kelimesi tek bir lafızla tek kişi veya başkası için de kullanılır. İkili ve çoğul olarak kullanılmaya da uygundur. Adalet üzerinde toplanırlar. İbnu’l Enbarî, Ebu’l Abbas bize şu şiiri söyledi der:

“Sağlam, güvenilir akitleşmeler yapın.

Her Müslüman topluluktan adil şahitler tutun.”

Çoğu kere müennesler için de uygundur. Adile kadın denilir. Bazı âlimler şöyle demektedirler:

“Adalet; fazileti, dürüstlüğü ortadan kaldıracak hususlara dikkat etmeyi, göz önünde bulundurmaya gerektirir. Bir defaya mahsus olmak üzere küçük hatalar ve söz sapması, yanılma, unutkanlık, tevil ihtimallerini taşıdığı için dürüstlüğü açıkça ortadan kaldırmaz. Ancak bunun birden fazla tekrarlandığı bilinirse vaziyet değişir. Zira bu halde açık bir ihlal söz konusudur. Her bir şahsın geleneği, ticaret ve benzeri hususlardaki alışkanlıkları dikkate alınarak, zaruret olmaksızın uygun olmayan bir şeyi yaparsa kötülenir aksi halde kötülenmez, yerilmez.” Bu metin, adalet tarifinin çevre yapılarına göre farklılık arz edebileceğini göstermektedir. Bunların tamamı yeniden gözden geçirilmelidir. Çünkü “istikamet” kelimesi kapalı bir kelimedir ve bu farklılık da bu kelimenin itibara alınmasından kaynaklanmaktadır. Fakat “adl” kelimesinin tefsiri için lügate dönmek ve lüğatin delaletini almak mümkündür. “Nefislerde doğruluğun bulunması” sözleri, “Alenen insanlar tarafından uygun görünmeyen bir eylemde bulunduğu bilinmeyen kimse.” manasına gelmektedir. Bu sebeptendir ki, “adalet” kelimesi hakkında en uygunu şöyle söylenilmesidir: “İster Müslüman, isterse kâfir olsun, insanlar tarafından dürüstlükten ayrılma olarak sayılan

hususları yapmaktan kaçınmaktır.”

Çünkü adalet, hem Müslümanın şahitliğinde hem de kâfirin şahitliğinde aralarında herhangi bir ayırım yapılmaksızın tek bir sözle şu ayetle şart kılınmıştır:

شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ
أَخْرَاجَ مِنْ غَيْرِكُمْ

Sizden birinize ölüm gelince, vasiyet edeceği zaman aranızdan adalet sahibi iki kişiyi veya sizden olmayan diğer iki kişiyi şahit tutun. (el-Maide106) Yani Müslüman olmayanlardan... Ayet, Müslümanlardan veya Müslümanlar dışındakilerden iki adil şahitten bahsetmektedir. Vaziyet böyle olduğu halde adaletin tarifinde yer alan “*Büyük günahları işlemek ve küçükler hakkında da ısrarlı davranmamaktır.*” ifadesi Müslüman olmayanlar açısından nasıl geçerli olur? Sonra nasıl olur da, anne babaya asi olanı reddederken büyük günahlar arasından zikredilmediği için casusu kabul edebiliriz?! Bu sebeptir ki, “*İnsanlar tarafından dürüstlükten ayrılma olarak kabul edilen hususlardan sakınmaktır.*” tarifi, adalet mefhumu için en doğru tariftir. Kim bu halde olursa adil sayılır. Çünkü nefislerde doğruluk yer etmiştir. Buna göre; “*haramları işlemeye cüret etmesiyle veya açıkça günah işlemesiyle ya da bunlara önem vermemeyle, istikamette bulunmamasıyla bilinen kimse fasıktır.*” Adil, fasığın karşılığı, adalet ise fıskın karşılığıdır. Fasık, “*haramları işlemekten sakınmayan veya doğru olmamasıyla tanınan kimse*”, Adil ise “*haramları işlemekten sakınan veya doğruluktan ayrıldığı bilinmeyen kimse*” demektir.

Adaletin şahitlikte şart olduğunu şu ayet de teyit etmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا
عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ تَادِمِينَ

Ey iman edenler! Eğer fasık size bir haber getirirse onu iyice araştırın ki, bilmeden bir kavme fenalıkta bulunmayasınız.

Yoksa yaptığımızdan dolayı pişman olursunuz. (el-Hucurat 6)

Fasık olan kimsenin verdiği haberin kabul edilmemesi adalet sahibi bir kimsenin verdiği haberin kabul edilmesi demektir. Yani fasık olmayan, adalet sahibi bir kimse size bir haber getirdiği zaman araştırmadan kabul ediniz. Fasığın getirdiği haberin reddedilmesi şahidin fasık olamayacağıının delilidir. Yani adalet şahitliğin kabulü için şarttır.

Aleyhinde fısık ispat edilmediği sürece Müslüman hakkında asıl olan adalettir. Çünkü İslâm'a iman etmek, bağlanmak, iman ettiği hususta adaleti asıl hale getirir. Ömer *RadiyAllahu Anh*, Ebu Musa'ya şöyle bir mektup yazdı:

“Yalancı şahitliği ile denemiş olanın, bir had suçundan dolayı sopa vurulmuş olanın, akraba veya emir sahiplerine tam bağlı olmayanın dışında Müslümanlar birbirlerine karşı adalet sahibidirler.” Yani Müslüman hakkında asıl olan adalettir. Aslın var olduğu bir halde ise beyyine aranmaz. Bilakis beyyine aslın aksini ispat etmek için aranır. Bu sebeptendir ki, *“Müslüman bir şahit hakkında adil midir, değil midir?”* şeklinde bir soru sorulmaz.

Zira Müslüman hakkında asıl olan adalettir. Hasım şahidi karalayacak olursa, hasma düşen vazife adaletsiz olduğu hususundaki davasını yani onun fasıklığını beyyinelerle ispat etmektedir. Bunu ispat edecek olursa Şer'î bir haddin uygulanmasını da ispat etmiş olur ki, bu halde şahitliği reddedilir. Fakat hasım, şahit hakkındaki karalamasını ispat edemezse sözüne bakılmaksızın şahidin adil olduğuna göre yani asıl üzere hareket edilir. Kâfir olan bir kimse insanlar tarafından istikametten çıkış olarak sayılan hususlardan uzak durması ile biliniyorsa, onun hakkında da asıl olan adalettir. Hakkında soruşturma yapılmaz. Çünkü bu haliyle bilinen kimse adil sayılır. Şahitliği hakkında eleştiride bulunulacak olursa eleştiride bulunan kimsenin bu

eleştirisini ispat etmesi gereklidir. Fakat insanların istikametten ayrılma olarak kabul ettiği hususlardan sakınmaması ile biliniyorsa şahit hakkında hâkimin hasma, şahidi eleştirip eleştirmediğini sorması gerekir. Eğer hasım şahidi eleştirmiyorsa şahitliği kabul edilir. Çünkü şahidin eleştirilmemesi hasım tarafından şahitliğin kabul edildiği manasına gelir. Ancak hasım şahidi eleştirecek olursa hâkimin şahit hakkında sorması gerekir.

Eleştiride bulunan kimseyi ispatla yükümlü kılması gerekmez. Çünkü burada asıl olan adalet değildir. Öyleyse o şahidin şahitliği hakkında hâkim araştırma yapmalıdır. Çünkü insanların istikametten ayrılma olarak kabul ettiği hususlardan sakınmaması ile bilinen kimse fasık hükmünde olduğundan hâkim araştırma yapmakla yükümlü olur. Fakat kâfir meçhul birisi olmakla birlikte dindar olmasıyla tanınıyorsa asıl olan, iman ettiği dinde haram olan hususlardan sakınmasıdır. Zira insan hakkında asıl olan akidesine göre hareket etmesidir.

Hâkimin şahit hakkında soru sorması tek halde, insanlar tarafından istikametten ayrılma olarak kabul edilen hususlardan sakınmaması ile bilinen, kâfir hakkında söz konusu olur. Bu vaziyet dışında hâkim şahit hakkında soru sormaz, araştırma yapmaz. Yapılan soruşturma ile şahit hakkında yapılan eleştiri ispatlanırsa başka bir soru sorulmaksızın şahitliği reddedilir, ispatlanmazsa reddedilmez. Şahit hakkında soruşturma yapılırken hâkim kendiliğinden sözlü olarak, şahidin doğru sözlü olduğuna veya yalancılığına, ikna olacak şekilde herhangi bir üslup ile bunu yapar. Ancak açık veya gizli olarak şahit hakkında referans alma işleminin Şeriatta aslı yoktur. Üstelik bununla şahit hakkında bilgiye ulaşmak mümkün olamayacağı gibi fasığın şahitliğinin kabul edilmesi de söz konusu olabilir. Bu sebeptendir ki referans alma üslûbunun kullanılması kesinlikle doğru değildir.

Adalet, şahitlikte şart olduğu gibi zabıtta da şarttır. Zabt, eda

vaktine yönelik olarak iyi dinlemek, anlamak, ezberlemektir. Yani haber vermede şart koşulan zabt etmekte de şarttır. Çünkü bu, “*şahitlik ederim ki*” lafzı ile haber vermek demektir. Bu sebeple de zabtın da aynı şartları taşıması gereklidir.

Müslüman Olmayan Kimsenin Şahitliği

Şahidin mutlak surette Müslüman olması şartı Şer'î nasslarla tezat teşkil etmektedir. Çünkü seyahat esnasında vasiyet yapılırken Müslüman olmayanın şahitliğinin caiz olduğunu gösteren nass vardır. Ayette şöyle geçmektedir:

شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ
آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ

Sizden birinize ölüm gelince, vasiyet edeceği zaman aranızdan adalet sahibi iki kişiyi veya sizden olmayan diğer iki kişiyi şahit tutun. (el-Maide 106)

Beşir ibni Yesar'ın Hayber'de öldürülen kimse ile ilgili olarak yaptığı rivayetten anlaşılacağı üzere katl hadisesinde de Müslüman olmayan kimsenin şahitliği caizdir.

Bu sebepledir ki, şahidin mutlak surette Müslüman olması şart koşulamaz. Aynı zamanda Müslüman olmayan kimsenin şahitliğini mutlak olarak her hususta geçerli kılmak da doğru değildir. Çünkü bu vaziyet daha başka Şer'î nasslarla çelişmektedir. Aşağıdaki hususlarda şahidin Müslüman olması şarttır:

1- Malî haklarda, ayette şöyle buyrulmaktadır:

وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ

Erkeklerinizden iki şahit gösterin. (el-Bakara 282)

2- Talakta ve ricatta,²² ayette şöyle buyrulmaktadır:

فَأَسْكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ

Onları (boşanan kadınlarınızı) ya uygun bir şekilde tutun veya onları uygun bir şekilde bırakın ve aranızdan adalet sahibi olan iki şahit gösterin. (et-Talak 2)

Dolayısıyla bu hadiselerin tamamında Müslüman olmayan

²² Ricat: Ric'i talakta iddet içerisinde dönüş. (Müt. notu)

kimsenin şahitliği mutlak surette doğru olmaz. Bu sebeptendir ki Müslüman olmayan kimsenin şahitliği hakkında herhangi bir tevilde bulunmaksızın Kitap ve Sünnetin nassları ile kayıtlanmış tafsilatların varlığı kaçınılmazdır.

Bu hususu incelediğimizde şahitliğin, hakkında Şari'in²³ hitabı bulunan amellerden birisi olduğunu görürüz. Şahitlik Şer'î tekliflerden birisidir. Kâfir de Müslüman gibi Şari'in hitabına muhataptır. Çünkü İslâm, tüm insanlara gelmiştir:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَفَّةً لِلنَّاسِ

(Ey Muhammed!) **Biz seni bütün insanlara ancak Rasul olarak gönderdik.** (Sebe 28)

Kâfir, usul ile yani akide ile mükellef olduğu gibi fûru ile yani Şer'î Hükümlerle de mükelleftir. Kâfirin fûru kapsamına giren hususlarla mükellef olduğuna delil olarak birçok ayet vardır.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ

Ey insanlar! Rabbinize kulluk edin. (el-Bakara 21)

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ

İnsanların üzerinde, Allah için Beyt'i (Kâbe'yi) hacctemek var. (Âli İmran 97)

وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

Ve zekâtı vermeyen müşriklere veyl (azap) olsun. (Fussilet 6-7)

فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى

O, ne (Rasulü) tasdik etti ve ne de namaz kıldı. (el-Kiyamet 31)

Şahitlik, Şari'in hitabında yer alan Şer'î Hükümler arasında yer aldığına göre hiç tereddütsüz bunlardan kâfirler de Müslümanlar da sorumludurlar. Fakat namaz, oruç ve zekât gibi İslâm

²³ Şari': Hüküm koyucu, kanun koyucu manasına gelmektedir. (Müt. notu)

şartının arandığı bazı Şer'î teklifleri kâfirin yerine getirmesi doğru olmaz. Çünkü Müslüman olmak bunların sıhhat şartlarındandır. Cihad ticaret ve icare gibi birtakım hususlarda ise Müslüman olmak şart değildir. Kâfir olarak bunları yerine getirmesi sahihtir. Bu sebeptendir ki savaşçı Kuzman kâfir olmasına rağmen Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ile birlikte idi. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Yahudi Ferhan ile zırhını emanet bırakarak muamele yapmıştır. Buna göre Şari'in hitabında yer alan herhangi bir iş, akitleşme veya tasarruf İslâm olma şartını gerektirmediği sürece kâfir tarafından yerine getirilmesi doğrudur. Bu kaide şahitliği ve fûrudan sayılan diğer hususları da kapsamaktadır. Öyleyse şahitlik hususunda da tıpkı namaz ve zekâta olduğu gibi İslâm şartının arandığı ya da cihad ve ticarete olduğu gibi aranmadığı hususunun incelenmesi gerekir. Eğer İslâm şartı aranıyorsa kâfirin yerine getirmesi doğru olmaz, aranmıyorsa doğru olur.

Şahitlik konusu ile ilgili olarak Kitap'ta ve Sünnet'te var olan Şer'î nassları incelediğimiz zaman, tıpkı namazda ve zekâta olduğu gibi İslâm'ın şart olduğunu gösteren nass bulamadık. Fakat Müslüman olmanın şart olduğu ile ilgili olarak gelen ayetler muayyen hususlarla ilgili ayetlerdir. Genel nitelikli herhangi bir ayet yoktur.

Öyleyse şahidin Müslüman olmasını şart koşan ayetler, haklarında geldikleri hususlar -ricat ve talak ayeti gibi-, hakkında geldikleri hususlar için geçerli olup, şahitlikte Müslüman olmanın şart olduğuna delil olarak kullanılamazlar.

Buna göre her hususta kâfirin şahitliğine cevaz veren Şer'î Hüküm, İslâm şartının arandığı hususların dışında kalanlar için geçerlidir. Müslümanın şahitliğinin şart olduğu hususlarda kâfirin şahitliği mutlak surette caiz değildir. Cihad, ticaret, rehin, icar ve diğer teklifler gibi Müslüman olma şartının aranmadığı hususlarda ise kâfirin şahitliği caizdir.

Yalnızca belli hususlarda İslâm şartının arandığı, fakat her hususta bu şartın aranmadığının delili şahitlik hususunda Müslüman olmayı şart koşan ayetlerdir. Bu ayetler muayyen hususlar hakkında gelmiştir.

Allah Azze ve Celle şöyle buyurmaktadır:

يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُب بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْب كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَليُتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسَ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلَْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ (الآية)

Ey iman edenler! Muayyen bir vade için borçlandığımız zaman onu yazın ve aranızdaki kâtip de onu adaletle yazsın. Allah'ın kendisine öğrettiği gibi kâtip, onu yazmaktan çekinmesin ve üzerinde hak olan (borçlu) da onu imla ettirsin (yazdırsın), o (kâtip) da onu yazsın. O (imla ettiren) kendi Rabbine, Allah'a takvalı olsun ve ondan (borçtan) bir şey eksiltmesin. Eğer üzerinde hak olan (borçlu) sefih (aptal) veya zayıf (aciz) veyahut kendisi imla ettirme imkânına sahip değil ise onun velisi, onu adaletle imla ettirsin ve sizin erkeklerinizden de iki şahit bulunsun... (el-Bakara 282)

Bu ayetin mevzuunu borç, nakdî işler ve ticaret teşkil etmektedir. Zira ayette yer alan:

‘**üzerinde hak olan (borçlu) da imla ettirsin.**’ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَليُتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسَ مِنْهُ شَيْئًا ‘**borçlandığımız**’ تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ ‘**eğer üzerinde hak olan (borçlu) sefih (aptal) veya zayıf (aciz) ise**’ أَوْ ضَعِيفًا ‘**aranızdaki ticaretin peşin olması müstesnadır**’ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً ‘**malî hakları mevzu edindiği ve malî haklara has bir ayet olduğu görülür. Ayette yer alan hükümlerin tamamı malî haklar için var olup daha başka mana taşımazlar. Çünkü bir mevzu hakkında nass geldiği zaman nass bu mevzu ile alakalandırılır. Muayyen bir hadise hakkında olduğu söylenen nassın -ki bu nass soru ce-**

vap şeklinde gelmiştir- olayla veya soru ile tahsis edilmesi gerekir, her şey hakkında kullanılması doğru olmaz. Çünkü soru, cevabın içinde yer almaktadır ve konuşma belli bir mevzudadır.

Öyleyse hükmün de bu mevzu ile sınırlandırılması gereklidir. Zira hadisesi veya soruyu açıklığa kavuşturan nassın lafzı, yalnızca ilgili hadise ve soru ile sınırlıdır, başka hususlarla alakası yoktur. Dolayısıyla hükmün de hadise ve soru ile sınırlı kalması kaçınılmazdır. Hem ayet hem de hadis malî haklardan bahsettiğine göre hükmün de malî haklarla ilgili olması ve diğer mevzuları kapsamaması gerekir.

İşte buraya kadar yapılan açıklamalardan;

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ

‘Ve sizin erkeklerinizden de iki şahit bulunsun.’ (el-Bakara 282) ayetinde yer alan Müslüman olma şartının malî haklara mahsus olduğu tebeyyün etmektedir. Çünkü ayetin mevzuu malî hakları ilgilendirmektedir dolayısıyla da şahit hakkında genel bir şart olamaz. Sadece malî haklarda geçerli olan bir şart olarak kalır. Bu ayete binaen borç, ticaret, satılan malın bedelinin alınması, ev kirası, telef ve gasp bedeli gibi diğer malî hakların tamamında da şahidin Müslüman olması şarttır. Çünkü مِنْ رِجَالِكُمْ ‘erkeklerinizden’ yani Müslümanlardan ifadesiyle şahidin Müslüman olması ayette açıkça belirtilmektedir. Ayetin mevzuunu malî hakların oluşturduğu tüm açıklığı ile ortadadır. Dolayısıyla malî haklarda şahidin Müslüman olması gerektiğinde herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir.

Fakat akitleşmelerin ve tasarrufların malî haklardan olmadığına dikkat edilmesi ve bilinmesi gereklidir. Bu sebeple ayet, ne ticaret, icare, vekâlet, rehin ve diğer akitleşme kapsamına giren hususlarda ne de hibe ve benzeri tasarruflarla ilgili şahitliklerde, İslâm şartının var olduğu manasına gelmez. Bunlar, malî haklardan olmayıp, mevzu hakkında özel bir nass bulunmadığı tak-

dirde Müslüman olmayanın şahitliğinin de caiz olduğu tasarruflar ve akitleşmelerdendir. Tasarrufların ve akitleşmelerin malî haklar kapsamına girmediğinin delili “hak” kelimesini sınırlandıran ayette yer alan şu ifadelerdir:

‘borçlandığımız’ ise تَدَايِنْتُمْ بِدَيْنٍ (borçlu) **‘üzerinde hak olan (borçlu) borçlandığımız’** ise إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاصِرَةً تُدِيرُونَهَا **‘aranızda icra ettiğiniz ticaret peşin olursa müstesnadır.’** (el-Bakara 282)

Mesele ticaretin ve borçların nakit olarak yani kredi manasındaki mal ile değil para manasındaki mal ile garanti altına alınmasıyla ilgilidir. Bu sebeple de ayet, borç ayeti olarak isimlendirilmiştir. Tasarruflar ve malî haklar ise muamelattandır. Ancak, hak edilmiş mal bedelleri ve ücretler malî haklardandır. Ticaret akitleşmesi malî haklar kapsamına girmezken, hak edilmiş olan satılan mal bedelleri malî haklar kapsamına girer.

Diğer akitleşmeler ve tasarruflar da bu minval üzere muamele görürler. Öyleyse şahidin Müslüman olması şartı, kazanılmış mal bedelleri söz konusu olduğunda geçerlidir. Bunun dışında kalan ticaret akitleşmesi gibi hususlarda ise, şahidin Müslüman olması şartı aranmaz. Böylece ayetin muayyen bir mevzu hakkında olduğu ve içerisindeki hükümlerin de muayyen mevzu ile ilgili olduğu açığa çıkmaktadır.

Vasiyet ayeti de şahidin Müslüman olmasını şart koşmaktadır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةٌ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ

Ey iman edenler! Sizden birinize ölüm gelince, vasiyet edeceği zaman aranızdan adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun.

(el-Maide 106)

Bu ayetin mevzuu vasiyet olup bunu incelemektedir. Öyleyse ayet vasiyet hususuna has bir ayettir, ayette bulunan diğer hususlar da vasiyet hususuna has olup bu hususun dışına çık-

mamaktadır.

Ticaret gibi akitleşmeler ve hibe gibi tasarruflarda Müslüman olmayanın şahitliği caizdir. Vasiyet tasarruf hususu içerisinde yer almakla birlikte eğer hakkında nass gelmemiş olsaydı Müslüman olmayanın şahitliği de caiz olacaktı. Fakat nass gelecek vasiyet hususunda şahidin Müslüman olmasını şart koşmuştur. Ayette şöyle buyrulmaktadır:

شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ

Sizden birinize ölüm gelince, vasiyet edeceği zaman aranızdan adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. (el-Maide-106) Vasiyet meselesinde şahidin Müslüman olması şart olunca, ayetin manası şöyle olmaktadır: *Sizden biriniz ölüm sebeplerinden birisi ile veya emareleri ile karşı karşıya kalır ve vasiyette bulunmak isterse, aranızda, yani Müslümanlar arasında meşru olan şahitlik, erkeklerinizden adil olan iki kişinin vasiyette bulunanın vasiyetine şahitlikte bulunmasıdır.*

Diğer bir ifade ile vasiyet meselesinde Müslümanlar arasında meşru olan, Müslüman şahitlerden adalet sahibi iki erkeğin şahitliğidir. Bunun böyle şart koşulması, Müslümanların özelliklerinden olduğunu göstermektedir. Bu sebeple de şöyle buyrulmuştur:

شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ

Aranızdaki şahitlik. (et-Talak 2)

بين “beynu” kelimesi, zaman, mekan, hal veya amel olarak iki şeyin birbiri ile veya şeylerle bağlantısını ifade eden itibarî bir iştir. Bu kelimenin bağlılığa ve ayrılığa kullanıldığını söylerler. Ayrılık için kullanıldığının delili onların düşmanlık ve kin hakkındaki şu sözleridir: “(topluluk arasındaki) soğukluk, düşmanlık”

Allah Azze ve Celle şöyle buyurmaktadır:

وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ

Aranızdakini (fesadı veya düşmanlığı) **ıslah edin.** (el-Enfal 1)

Yani aranızdaki düşmanlığı veya fesadı... Bu, fertler arasında bağlantısı olan manevî bir iştir. Bu halde:

شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ

Aranızdaki şahitlik. (et-Talak 2) ayeti, aranızdaki şahitlik veya aranızda (Müslümanlar arasında) şahitliği gerektiren herhangi bir hüküm manasına gelir. Bu vaziyet şahitliğin Müslümanların özelliklerinden olduğuna ve bu sebeple de şahidin Müslüman olmasının şart olduğuna delildir.

Ancak Şari', vasiyet anında şahidin Müslüman olmasını seyahat esnasında istisna kılmış ve bu halde Müslüman olmayanın şahitliğini kabul etmiştir.

Allah *Azze ve Celle* şöyle buyurmaktadır:

أَوْ أَحْرَانَ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَيْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ

...Veya siz arzda (yeryüzünde) **seyahatleyken ölüm musibeti size isabet ederse, sizden olmayan iki kişiyi** (şahit tutun).

(el-Maide 106)

Yani siz seyahatte bulunduğunuz ve ölüm sebeplerinden ya da emarelerinden birisi ile karşılaştığınızda sizin dışınızda birisi vasiyetinize şahitlik yapabilir. Ayet, vasiyet esnasında iki Müslüman şahidin bulunmasını şart koşmuş, fakat vasiyet hallerinden özel bir halde, seyahatte Müslüman olmayanın şahitliğine cevaz vererek seyahat anındaki vasiyeti diğerlerinden istisna etmiştir. Çünkü ayette yer alan (إِنْ) “in” edatı şart edatlarından. Şart manasını ifade eder ve **‘veya sizden olmayan diğerleri’** sözü ile ilgilidir.

Bu halde mana şöyle olur: Siz, vasiyette bulunmak istediğiniz zaman meşru olan şahitlik, sizden adil olan iki erkeğin, seyahatte iseniz sizin dışınızdakilerin şahitliğidir.

Bunun delili ayetin anlamıdır. Vasiyet hususunda Müslümanın şahitliği seyahatte de seyahat dışında da caizdir. Dolayısıyla ayette yer alan اِنَّكُمْ فِي الْاَرْضِ 'eğer ... iseniz' ifadesini اِنَّكُمْ فِي الْاَرْضِ 'eğer siz arzda seyahatte iseniz' ifadesi yalnızca اِنَّكُمْ فِي الْاَرْضِ 'eğer siz arzda seyahatte iseniz' ifadesi ile değil اِنَّكُمْ فِي الْاَرْضِ 'veya sizden olmayan diğerleri' ifadesi ile alakalıdır.

Bu halde ayetin konumu şöyle olur:

أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَيْتُمْ فِي الْأَرْضِ

'veya siz arzda seyahatte iseniz sizden olmayan iki kişi.'

Böylece اِنَّكُمْ فِي الْاَرْضِ 'veya sizden olmayan diğerleri' ifadesinin, seyahat esnasında Müslüman olmayanın vasiyete şahitlik edebileceğine delil olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu ayet, Müslüman olmayanın mutlak olarak her hususta şahitlik yapabileceğinin değil yalnızca muayyen husustaki hallerde şahitlik yapabileceğinin delilidir.

Bu ayetin Müslüman olmayan kimsenin malî hususlarda şahitlikte bulunabileceğine delil olduğu da söylenemez.

Çünkü böyle bir söz, ayetin nassına ve işaret ettiği manaya ters düşmektedir. Ayetin nassı özel bir konuya ait özel bir halde nasstır ki bu da seyahat esnasındaki vasiyette bulunma vaziyetidir. Ayetin işaret ettiği mana, malî hakları değil tasarruf kapsamına giren hususlardan birisi olan seyahat esnasındaki vasiyeti göstermektedir.

Vasiyet borç gibi değil hibe gibi bir husustur. Bu sebeple de malî haklara uymaz.

Buraya kadar yapılan açıklamaların tümü, ayetin muayyen bir mevzua has bir ayet olduğu, içeriğinde birtakım hükümler

bulunduğu ve şahidin Müslüman olması şartının bu mevzua ait özel bir hüküm olduğu ve bir tek vaziyetin **أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَبتُمْ فِي الْأَرْضِ** Veya siz arzda (seyahatte) **iseniz sizden olmayan iki kişi.**' ayetine göre seyahat halinde Müslüman olmaya- nında şahitlik yapabileceği vaziyetinin bu genellikten istisna edildiği ortaya çıkmaktadır.

Ricat ve talak ayeti de şahidin Müslüman olmasını şart koş- maktadır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ

Ey Nebi! Kadınları boşayacağınız zaman onları, iddetle- rine göre boşayın... (et-Talak 1) ta ki Allah'ın şu sözüne kadar:

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِنْكُمْ

Onların (kadınlarınızın) iddet süreleri bitince onları ya maruf üzere (Şeriat'a göre) tutun veya maruf üzere ayırın ve sizden adalet sahibi iki şahit gösterin. (et-Talak 1)

Bu ayetin mevzuu talak ve ricattır.

فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ

Onları ya maruf üzere (Şeriat'a göre) tutun veya maruf üzere ayırın.' ifadesinde ricat ve talak hususu araştırılmaktadır. Öyleyse bu ayetin mevzuu da talak ve ricata has olup bu iki mevzuun dışına çıkması mümkün değildir.

Ayette yer alan:

وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِنْكُمْ

Ve sizden adalet sahibi iki şahit gösterin.' ifadesi, özellik- le ricat ve talaka aittir. Bu ayet, ricat ve talakta şahitliğin şart olduğuna ve şahidin de Müslüman olması gerektiğine delildir. Ricat ve talak dışında kalan hususlarda şahidin Müslüman ol- ması gerektiğine delil değildir. Öyleyse ayet özel bir mevzua ait olup genel nitelikli bir ayet değildir.

Ancak, evlilik hususunda şahidin Müslüman olması şartı, ayetten, “delaletin manası” (ayetin muhtevasının manası) yoluyla çıkarılmıştır. Yani ricat hadisesinde şahidin Müslüman olma şartı aranıyorsa evlilik hususunda bu şartın öncelikli olarak aranması gereklidir. Zira ricatın kendisi, boşanan kişi için bir nevi evliliğindir ayet de evliliğe delalet etmektedir. Dolayısıyla ayet muayyen bir mevzua has bir ayettir. Muhtevasında yer alan şahidin Müslüman olması şartı da hakkında geldiği özel mevzuyla, ricat ve talakla sınırlıdır.

Hilalin görülmesi hadisinde de şahidin Müslüman olması şartı aranmaktadır. İbni Abbas’tan:

جاء أعرابي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال إني رأيت الهلال يعني رمضان، فقال: أتشهد أن لا إله إلا الله، قال: نعم، قال: أتشهد أن محمداً رسول الله، قال: نعم، قال: يا بلال قم فأذن في الناس فليصوموا غداً

“Bir Bedevî Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e geldi. Dedi ki: “Ben, (Ramazan) hilali gördüm.” O (Efendimiz) dedi ki: “Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik eder misin?” (Bedevî:) “Evet.” dedi. (Efendimiz:) “Muhammed’in Allah’ın Rasulü olduğuna şahitlik eder misin?” (Bedevî,) “Evet.” deyince O (Efendimiz): “Ey Bilal! Ezan oku (ilan et); insanlar yarın oruç tutsunlar.” dedi.”²⁴

Bu hadisin mevzuu hilalin görülmesi, hilalin görülüp görülmediğinin araştırılmasıdır. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in, şahidin Müslüman olup olmadığı yönündeki sorusu, her türlü şahitliği kapsamaz, yalnızca hilali gören kimsenin şahitliğini kapsar. Dolayısıyla da Ramazan hilalinin görülmesi meselesinde şahidin Müslüman olmasına delil olur. Hilalin görülmesi dışında kalan hususlarda da şahidin Müslüman olması gerektiğine delil olamaz. Hadis, hilali gören kimsenin Müslüman olmasını şartını aramakta, şahitlerin Müslüman olmasına delil teşkil

²⁴ Tirmizi, K. Savm, 627

etmemektedir. Böylece Müslüman olmayan kimsenin Şer'î tekliflerle muhatap olması sebebiyle şahitlik yapması asıldır ve İslâm şartının aranmadığı vaziyetlerde da şahitlik yapması doğrudur.

Şahitlik, bütün insanlara yönelik olan Şari'in hitapları içerisinde yer alan tekliflerden birisidir.

Cihada katılma hadisesinde olduğu gibi Müslüman olma şartını gösteren genel bir nass olmadığından şahitlikte bulunması sahihtir. Yine buraya kadar yapılan açıklamalardan, birtakım hususlarda şahidin Müslüman olması şartının arandığı, Müslüman olmayan kimsenin şahitlikte bulunmasının doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu hususları göstermek üzere nasslar gelmiştir. Bunlar; malî haklar, seyahat hali dışında kalan vaziyetlerde vasiyet -ki yalnızca bu haldeki vasiyet hadisesinde Müslüman olmayanın şahitliği caizdir- ricat ve talak vaziyetleridir. Şahidin Müslüman olmasını şart koşan nassların bulunduğu bu hadiselerin dışında kalan vaziyetlerde Müslüman olmayanın şahitliği caizdir. Hadlerde ve zinada Müslüman olmayanın şahitliği caizdir.

فَلْيَأْتُوا بِأَرْبَعَةٍ شُهَدَاءَ

'**onlar dört şahit getirsinler**' ifadesinde Müslüman olma şartı yer almamaktadır. Bilakis mutlak olarak kullanılmış olup, şahitlerin getirilmesi istenmiştir. Yine, hırsızlıkta, zina iftirasında, içki içmede ve bunlar dışında kalan hadlerde de Müslüman olmayanın şahitliği caizdir. Cinayet kapsamına giren hususlarda da Müslüman olmayanın şahitliği caizdir. Genel delile göre cinayet hadiselerinde Müslüman olmayan kimsenin şahitliğinin caizliğini, Beşir ibni Yesar'dan gelen hadis de teyit etmektedir. Buharî, ondan şu hadisi rivayet etmektedir:

زعم أن رجلاً من الأنصار يقال له سهل بن أبي حنمة أخبره أن نفرًا من قومه انطلقوا إلى خيبر ففترقوا فيها، ووجدوا أحدهم قتيلاً، وقالوا للذي وجد فيهم قتلتم

صاحبنا، قالوا ما قتلنا ولا علمنا قاتلاً، فانطلقوا إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقالوا يا رسول الله انطلقنا إلى خيبر فوجدنا أحدنا قتيلاً، فقال: الكبر الكبر، فقال لهم تأتون بالبينة على قتله، قالوا ما لنا ببينة، قال فيحلفون قالوا لا نرضى بأيمان اليهود، فكره رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يطل دمه فواده مائة من ابل الصدقة

“O, Ensar’dan Sehl ibni Ebi Hatme denilen bir adamın kendisine haber verdiğini iddia etti. O (Ebi Hatme) dedi ki: “Kendi kavminden bir grup Hayber’e gittiler ve orada (iş gereği) birbirlerinden ayrıldılar. Sonra, (bir araya geldiklerinde) kendilerinden birisini katledilmiş olarak buldular. Bunun üzerine mak-tulün yanında bulunanlara: “Siz bizim arkadaşımızı katlettiniz.” dediler. Onlar ise: “Onu biz katletmedik, katili de tanımyoruz.” dediler. Oradan Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e gelip dediler ki: “Ey Allah’ın Rasulü! Biz Hayber’e gittik, akabinde bizden birisini katledilmiş olarak bulduk.” O (Rasulullah) dedi ki: **“Büyük, büyük** (yaşça büyüklerinin konuşması için uyarıda bulundu)! **Onu kimin katlettiği hakkında bana beyyine getirin!”** dedi. Onlar: “Bizde beyyine yok.” dediler. O (Rasulullah): **“Öyleyse onlar** (o belde halkı-Yahudiler) **yemin edecekler.**” deyince onlar: “Bizler, Yahudilerin yeminlerine razı olmayız.” Dediler. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem de onun (katledilenin) kanının karşılıksız kalmasını hoş karşılamadığı için zekât develerinden yüz deve ile onun diyetini verdi.”

Bu hadis Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in, Yahudilerin yanında öldürülmüş olarak bulunan kimse hakkında onlardan beyyine istediğine delalet etmektedir. Çünkü onlar:

انطلقنا إلى خيبر فوجدنا أحدنا قتيلاً،

“Biz Hayber’e gittik, akabinde bizden birisini katledilmiş olarak bulduk.” dediler. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, hadisenin Hayber’de Yahudilerin yanında, kabilelerinde gerçekleşmiş olduğunu bilmesine rağmen beyyine talebinde bulunmuş fakat onun Müslümanlardan olmasını belirlememiştir. Buradaki

karine, hadisenin Yahudiler yanında olmasıdır. Dolayısıyla bu vaziyet Yahudilerden bir beyyine getirmiş olsalardı kabul edeceğine delalet etmektedir. Yahudilerin yemin etmeleri gerektiğini davacılara söylemesi de bunu teyit etmektedir.

Sehl ibni Hatme'nin rivayeti ise şöyledir:

فتبرئكم يهود بخمسين يمينا، فقالوا: كيف نأخذ أيمان قوم كفار

“Öyleyse Yahudiler elli yeminle sizin suçlamanızdan kurtulurlar.” deyince, onlar; **“Biz, kâfir bir kavmin yeminlerini nasıl kabul edebiliriz?!”**²⁵ şeklinde itirazda bulundular.”

Yemin beyyinelerdendir. Bu hadise, cinayetlerle ilgili beyyinelerde Müslüman olmayanın şahitliğinin ve yemininin kabul edileceğini göstermektedir.

Böylece malî haklar dışında kalan muamelat meselelerinde, vasiyet, ricat, talak ve evlilik dışında kalan akitleşme ve tasarruf hususlarında Müslüman olmayan kimsenin şahitliğinin caiz olduğu belirlenmiş olmaktadır. Hilalin görülmesi meselesinde de Müslüman olmayanın şahitliği caiz değildir. Tıp ve benzeri teknik hususlarda ise caizdir.

Burada zimmî ile müste'men²⁶ arasında fark yoktur. Harbi kâfirin vaziyetine gelince bakılır: Eğer bizlerle onların herhangi bir kavmi arasında fiili harp vaziyeti varsa onlarla bizim aramızda meydana gelen düşmanlıktan dolayı şahitlikleri caiz değildir. Eğer onlarla bizim aramızda fiili bir savaş vaziyeti yoksa harbi kâfirin şahitliği caizdir. Çünkü bu halde teklif hitabın genelliği kapsamında yer almaktadır. Bizimle onlar arasında düşmanlık vardır mazeretiyle buna itiraz edilemez. Çünkü bu düşmanlık din düşmanlığıdır. Din düşmanlığı ise şahitliğin kabulünü engellemez, dünya düşmanlığı şahitliğin kabulünü engeller.

²⁵ Tirmizi, K. Diyet, 1342

²⁶ Müste'men: Kendisine eman verilen Dar-ul Harb tabiiyetine taşıyan kimse. (Müt. notu)

Onlarla bizim aramızdaki fiili savaş vaziyeti dünya düşmanlığıdır ki bu da harptir.

Buraya kadar anlatılanlar, Müslüman olmayanların Müslümanlara şahitlik yapmaları açısından dı. Fakat Müslüman olmayanlara yani kâfirlerin kâfirlere şahitlik yapmaları ise caizdir. Her hususta kâfirler birbirlerine şahitlik yapabilirler. İbni Mace'nin Cabir'den rivayet ettiği bir hadise göre Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*:

أجاز شهادة أهل الذمة بعضهم لبعض

“Zimmet ehlinin bir kısmının diğer bir kısmına şahitliğine cevaz verdi.”²⁷ Zimmî ve müste'men de böyledir.

---

²⁷ İbni Mace, K. Ahkâm, 2365

Şahitlik Nisabı

Ayet ve hadislerden oluşan Şer’î nasslar incelendiği zaman şahitlik nisabının (sayısının) iki şahit olduğu görülür. Allah Az-ze ve Celle şöyle buyurmaktadır:

وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ

Şahitlerinizden iki şahit gösterin. (el-Bakara 282)

شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ
آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ

Sizden birinize ölüm gelince, vasiyet edeceği zaman aranızdan adalet sahibi iki kişiyi veyahut sizden olmayan diğer iki kişiyi şahit gösterin. (el-Maide 106)

وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِنْكُمْ

Ve aranızdan adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. (et-Talak 2)

Bunlar, ayetlerdeki delillerdir. Hadislere gelince:

Eş’as ibni Kays’tan:

كان بيني وبين رجل خصومة في بئر فاختمنا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: شاهداك أو يمينه

“Benimle bir adam arasında bir kuyu hakkında husumet vardı ve Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e davalastık. Dedi ki: “*Senin ya iki şahidindir veya onun (hasmının) yemidir.*”²⁸

Ahmed, İyad ibni Hammar’dan rivayet ediyor:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من وجد لقطه فليشهد ذوي عدل

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, “*Kim, kaybolan bir şeyi bulursa adalet sahibi iki şahit tutsun.*” dedi.”²⁹

Aişe RadiyAllahu Anha, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sel-

²⁸ Buharî, K. Rehin, 2332

²⁹ Ebu Davud, K. Lukaddet, 1454

lem'in, şöyle buyurduğunu söyler:

لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل

“Veli ve iki adalet sahibi şahit bulunmadan nikâh olmaz.”

İşte bu nassların tamamı şahitlerin iki kişi olduğunu teyit etmektedir. Her ne kadar bu nasslar genel bir ifade tarzı ile gelmemiş olup muayyen bir hususta özel bir nass olarak gelmiş ise de muamelat meselesinde daha birçok hususu da kapsamına alabilecek zenginliğe sahip olduğuna veya asıl olduğuna veya en azından zikredilen hususlarda asıl olduğuna delalet etmektedir. Malî hakları, tasarrufları, akitleşmeleri, gaspı ve lukatayı (bulunan malı) kapsayan hususlar, muamelatta ezici bir çoğunluğu olan mevzulardır. Bu ise, şahit sayısının iki şahit olmasına delalet eder.

Zira Şari', şahitlikte nisap (sayı, miktar) zikretmiştir. Tıpkı necis sayılmayan su miktarını, zekât verilmesi gereken altın ve gümüş miktarını belirttiği gibi şahitlerin sayısını da belirtmiştir. Şeriatta iki sebepten ötürü nisap konulur:

a- Hem fazlalığı hem de eksikliği önlemek için. Şu ayette olduğu gibi:

الرَّائِيَةُ وَالرَّائِي فَاجِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

Zina eden kadın ve erkeğin her birine yüzer celde (kam-ç1) vurun. (en-Nur 2)

b- Yalnızca eksikliği yani belirtilen miktarın altına inilmesini engellemek için. Şu hadiste olduğu gibi:

إذا بلغ الماء قلتين لا يحمل خبثاً

“Su, iki kulle³⁰ ulaşınca necaset taşımaz.”

c- Yalnızca fazlalığı yani belirtilen miktarın üstüne çıkılmasını engellemek için. Hayzın en çok süresinde olduğu gibi.

³⁰ 'İki kulle' yani 'Kulleteyn'=12 teneke su. (Müt. notu)

Şeriattaki ölçülerin bir delaletleri vardır. Diğer bir ifade ile mefhumu vardır ve sayı mefhumuna göre muamele yapılır. Sayı, tespit edilen, takdir edilen miktardır. Buna göre bu naslarda sayının zikredilmesi şahitlik için gerekli miktarın zikredilmesi manasına gelmektedir. Bu mana ise yalnızca eksikliği engellemek içindir. Tıpkı şu hadiste olduğu gibi:

إذا بلغ الماء قلتين

“*Su, iki kulleye ulaşınca...*” Bu hadis, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in altın ve gümüşün nisabı hakkında söylediği şu hadis gibidir:

إذا كانت لك مئتا درهم وحال عليها الحول ففيها خمسة دراهم، وليس عليك شيء يعني في الذهب حتى يكون لك عشرون دينارًا

“*Sana ait ikiyüz dirhem (gümüş) varsa ve üzerinden de bir sene geçmiş ise onda beş dirhem (zekât) gerekir. Altın ise yirmi dinara (altın) ulaşınca kadar ona bir şey vermen gerekmez.*”

Hadiste “ikiyüz” ve “yirmi” sayılarının zikredilmesi miktarın zikredilmesi demektir. Bu tespit, az sayıda olmayı engellerken çok sayıda olmayı ise engellemez. “*İki şahit*” ifadesinin kullanılmasında da vaziyet aynıdır. Bu ifade ile şahitlerin iki kişiden az olması engellenmişken fazla olması engellenmemiştir. Böylece şahitlerin sayısının iki olduğu görülmektedir. Bunlar, Kitap ve Sünnet’ten elde edilen neticelerdir.

Şahitlerin Türleri

Ayet ve hadislerden oluşan Şer’î nasslar incelendiği zaman Şari’in muhtelif beyanlarla şahitleri açıkladığı görülür.

a- Şahitlerin iki erkek olmasını açıklamıştır:

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ

Ve erkeklerinizden iki şahit tutun. (el-Bakara 282)

b- Bir erkek ve iki kadın olmasını açıklamıştır:

فَإِنْ لَمْ يَكُنْ رَجُلَيْنِ فَرَجُلًا وَامْرَأَتَانِ

Eğer iki erkek yok ise, bir erkek ve iki kadın (şahit) olacak. (el-Bakara 282)

c- Her iki kadın bir erkek yerine geçmek üzere dört kadın olmasını açıklamıştır.

Abdullah ibni Ömer Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’den şu hadisi rivayet etmektedir:

فشهادة امرأتين تعدل شهادة رجل واحد

“İki kadının şahitliği, bir erkeğin şahitliğine denk gelir.”³¹

Ebu Said el-Hudri Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in bir hadiste şöyle buyurduğunu rivayet eder:

أليس شهادة المرأة نصف شهادة الرجل قلنا: بلى يا رسول الله

“Kadının şahitliği, erkeğin şahitliğinin yarısı değil mi?!”
*deyince, biz de dedik ki: “Evet ya RasulAllah.”*³²

d- Bir şahidin şahitliği ve davalının yemin etmesi gerektiğini açıklamıştır.

İbni Abbas’tan:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قضى بيمين وشاهد

³¹ Müslim, K. İman, 114

³² Buharî, K. Şehadet, 2464

“*Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bir yemin ve bir şahitle hükmetti.*”³³

Cabir'den:

أن النبي صلى الله عليه وسلم قضى باليمين والشاهد

“*Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, yemin ve şahit ile hüküm verdi.*”

Cafer ibni Muhammed babasından o da Müminlerin Emiri Ali ibni Ebi Talip'ten:

أن النبي صلى الله عليه وسلم قضى بشهادة شاهد واحد ويمين صاحب الحق و
قضى به أمير المؤمنين علي بالعراق

“*Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bir şahidin şahitliği ve hak sahibinin yemini ile hükmetti. Müminlerin Emiri Ali de, Irak'ta onunla hükmetmiştir.*”

Rabia Suheyl ibni Ebi Salih'ten, o babasından, babası da Ebu Hurayra'dan rivayet ediyor:

قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم باليمين مع الشاهد الواحد

“*Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, yeminle beraber bir kişinin şahitliğiyle hükmetti.*”³⁴

Serruk'tan:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أجاز شهادة الرجل ويمين الطالب

“*Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bir erkeğin şahitliği ve talep edenin (davacının) de yeminine cevaz verdi.*”³⁵

Zebib ibni Salebe, bir bölümünü anlattığı bir hadisede Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in kendisine şöyle dediğini anlatır:

هل لك بينة على أنكم أسلمتم قبل أن تؤخذوا في هذه الأيام؟ قلت: نعم، قال:
من بينتكم؟ قلت: سمرة رجل من بني العنبر ورجل آخر سماه له، فشهد الرجل وأبى

³³ Müslim, K. Akdiyye, 3230

³⁴ Tirmizi, K. Ahkam, 1263

³⁵ İbni Mace, K. Ahkam, 2362

سمرۃ أن يشهد فقال رسول الله قد أرى أن يشهد لك فتحلف مع شاهدك الآخر ، قلت : نعم ، فاستحلفني فحلفت بالله لقد أسلمنا يوم كذا وكذا ،

“Senin, bu günlerde tutuklanmadan önce Müslüman olduğuna dair beyyinen var mı?” Dedim ki: **“Evet.”** Dedi ki: **“Beyyinen (delilin) kim?”** Dedim ki: **“Anber oğullarından Semura isminde bir adam ile bir başka adam. Adam, şahitlikte bulundu. Fakat Semura şahitlikte bulunmaktan kaçındı. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: “O, senin lehinde şahitlikte bulunmaktan kaçındı. Diğer şahidinle birlikte sen yemin edersin.” “Evet.” dedim. Benden yemin istedi. Ben de, ‘falan falan gün Müslüman olduğumuza’ dair Allah’a yemin ettim.”**³⁶

Sonra da hadisenin tamamını anlattı ve şöyle dedi:

أن النبي صلى الله عليه وسلم عمل بالشاهد واليمين

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir şahit ve yeminle amel etti (hüküm verdi).” Ebu Ömer en-Nemri bu hadisin hasen olduğunu söyler.

Bu nassların tamamına bakıldığında Şari’in şahitleri zikretmekle yetinmediğini, şahitleri; iki erkek, bir erkek iki kadın, iki tanesi bir erkek yerine geçmek üzere dört kadın ve bir şahitle birlikte davacının yemini şeklinde bölümlere ayırdığı görülmektedir. Bu tafsilatlar, şahitlerin vaziyetinin açıklaması olarak sayılmaktadır. Çünkü “şahitler” lafzı, zekât, namaz, hacc lafızları gibi mücmel muhtevası (açıklanmamış) bir lafızdır. Bu sebeple hususu açıklığa kavuşturmak üzere birtakım nasslar gelmiş, şahitlerin iki erkek, bir kadın bir erkek, dört kadın veya bir şahit ve yemin şeklinde olabileceğini açıklanmıştır.

Bu nasslarla şu hususlar açıklığa kavuşturulmaktadır:

a- Şahitlerin vaziyeti yani nisap için gerekli olan husus açık-

³⁶ Ebu Davud, K. Akdiyye, 3133

lığa kavuşmuş olmakta ve nisabın iki şahit olduğu belirtilmektedir.

b- Yemin de bir nevi şahitlik sayılacağı için iki şahitlikten birinin de yemin etmek olabileceği

c- İki kadının şahitlik yapabileceği...

Çünkü hadise göre iki kadın bir erkek şahide mukabildir.

Yeminin şahit yerine geçmesi Kur'an'ın nassı ile sabittir. Zira Kur'an, karı-kocadan birisinin yeminini şahitlik olarak isimlendirmekte ve şöyle demektedir:

فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ

Onlardan birisinin şahitliği, kendisinin şüphesiz sadıklardan olduğuna dair Allah'ı dört defa şahit göstermesidir.

(en-Nur 6)

Böylece yemin, şahitlik sayılmakta, şahitlik yerine geçmekte ve tek şahitle birlikte olunca da iki şahit yerine geçmektedir.

İki kadının tek şahit sayılmasının delili Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu hadisidir:

شهادة امرأتين تعدل شهادة رجل واحد

“İki kadının şahitliği, bir erkeğin şahitliğine denk gelir.”³⁷

Dolayısıyla bu dört kadının şahitliğine denk düşmektedir. Tüm bu açıklamalara göre türleri ne kadar değişirse değişsin şahitlerin nisap sayısı iki tanedir. Fakat ikinci şahit hakkında gelen açıklama, bir başka nisabı değil şahidin türünü açıklamaktadır.

Öyleyse şahitlerin türü dört tanedir. Bunlar: İki erkek, bir erkek iki kadın, dört kadın ve bir şahitle davalının yemini.

Burada şu şekilde bir itiraz ileri sürülebilir:

“Allah Azze ve Celle, şahitlerin nisap sayısını iki erkek veya

³⁷ Müslim, K. İman, 114

bir erkek iki kadın olarak şu ayetle sarahaten bildirmiştir:

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ

Erkeklerinizden de iki şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa bir erkek ve iki kadın (şahit) olabilir. (el-Bakara 282)

Bu ayetin mantuku ve mefhumu şahitlik nisabına delalet etmektedir. Tek şahit ile davalının yemin etmesinden bahseden hadisin kabul edilmesi, hadisin ayeti nesh etmesi manasına gelir. Çünkü ayet, bir hükümlerle hadis ise bir başka hükümlerle gelmektedir, dolayısıyla da ayetin hükmünü nesh etmiş sayılır. Hadisler ise ayetleri nesh edemezler. Özellikle hadis haberi ahad³⁸ ise şahitliğin nisabı bir şahitle birlikte yemin olarak nasıl kabul edilebilir?”

Bu itiraza iki açıdan cevap verilir:

1- Ayet muayyen bir mevzuata haştir, bu mevzuun dışında kalanları kapsamaz, dolayısıyla genelleştirilmesi de söz konusu olamaz. Bir an için ayetin nisap miktarını açıkladığını varsaysak bile açıklanan nisap yalnızca malî haklar mevzuu için geçerlidir. Öte yandan malî haklar dışında kalan hususları açıklayan daha başka nasslar da vardır.

2- Bir kişinin şahitliği ve davalının da yemin etmesini ifade eden hadisler, şahitlik nisabının iki kişi olmasını gerektiren ayeti nesh etmemektedir. Bilakis bu hadisler, ayette var olan açıklamaya ilave olarak açıklamalar getirmektedir. Ayet, şahidin iki erkek veya birisi erkek olmak üzere iki kadın olması gerektiğini açıklamaktaydı. Hadis ise bir şahitle birlikte davalının yemin etmesinin de aynı şekilde geçerli olacağını açıklayarak ikinci bir beyanda bulunmaktadır.

Hadis, var olan birinci hükmün dışında yepyeni bir hükümlerle gelmeyip ayete ilave olarak yani birinci hükme ilave olarak bir

³⁸ Haberi Ahad: Ravilerinin sayısı tevatür derecesine ulaşmamış hadislerdir. (Müt. notu)

başka hükümle gelmektedir. Öyleyse hadis Kur'an'da var olan hususu da içererek ilavede bulunmuştur. Kur'an'ı nesh edici değil müstakil bir hükme ilave, müstakil bir hükümdür. Senedi sabit olduğu zaman o söz ile amel etmek vacip olur. Nesh, bir hükmü kaldırmaktır. Ziyadelik ise, var olan bir hükmü kaldırmak değildir. Ziyadelik tıpkı tahsis gibidir. Kitabın Sünnetle tahsisi caiz olduğu gibi, Sünnet tarafından Kitaba ilave hüküm getirmek de caizdir. Buna şahitlik edecek örnekler çoktur. Allah *Azze ve Celle*, haramları zikrederken şöyle demektedir:

وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ

Bunlardan başkası size helal kılındı. (en-Nisa 24)

Sünnet ise hala ile yeğenin³⁹ bir arada nikâh altında tutulmasını haram kılan bir hüküm getirmiştir.

Allah *Azze ve Celle* hırsızlar hakkında:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا

Hırsız erkek ve hırsız kadının ellerini kesiniz. (el-Maide 38)

buyurmakta Sünnet ise hızla fesada yol açması halinde el kesmeyi terk etmeyi emretmektedir. Bunlar gibi bu hususta daha birçok örnek vardır. Dolayısıyla ayetin yanında bir şahitle birlikte davalının yemin etmesini gerektiren hadislerle amel etmek vaciptir. Ayetler ve hadisler şahitlerin türlerini açıklamaktadır.

İşte iki şahitten meydana gelen şahitliğin nisabı budur. Bunlar dört türdür:

İki erkek şahit veya biri erkek olmak üzere iki kadın şahit veya dört kadın şahit ya da bir kişinin şahitliği ile birlikte yemin...

Davacının yemini şahit olarak kabul edilmiştir. Zira Allah *Azze ve Celle*, onu şahit olarak isimlendirmiştir. İki kadın ise sahih hadislerle istinaden bir erkek şahide bedel kabul edilmiştir. Tüm şahit türleri ile bu nisap, tüm davalarda şahitlik nisabını

³⁹ Kadının erkek kardeşinin kızı... (Müt. notu)

oluşturmaktadır.

Bu hususta muamelat ile ceza davaları arasında herhangi bir fark yoktur. Hırsızlıkta, öldürmede, içki içmede ve diğer hadlelerin tamamında geçerli olan şahitlik nisabı budur. Yine öldürmek, burnu koparmak, başı yaralamak ve diğer cinayet davalarında geçerli olan nisap da budur.

Bu nisap, ticaretle, icarda, kefalet hususlarında ve diğer akitleşme hususlarında da geçerlidir. Vakıf, hibe ve diğer tasarruf kapsamına giren hususlar için geçerli olan nisap miktarı da budur.

Fakat muamelat hususlarında şahitlik nisabını oluşturması, akitleşmeler ve tasarruflar hususunda gelen nasslarla birlikte yer alması, her türlü muamelat işlemlerini kapsamından kaynaklanmaktadır. Ceza ile ilgili hususlarda geçerli olmasının sebebi Allah *Azze ve Celle*'nin, cezalar hakkında zina suçu dışında özel bir nisap açıklamamış olmasıdır. Şayet zina dışında kalan cezalar için de farklı bir nisap söz konusu olsaydı, zina nisabını açıkladığı gibi onları da açıklardı. Böyle bir açıklamada bulunmamış olması, muamelat hususundaki şahitlik nisabının, cezalar hususunun da nisabını oluşturduğuna delalet etmektedir. Özellikle davacının yemini ile birlikte bir şahidi kabul eden hadisler, genel nitelikli hadislerdir.

Öyleyse; *قضى بيمين وشاهد "bir yemin ve şahitle hükmetti"*, *قضى بيمين والشاهد "yemin ve şahitle hükmetti"*, *قضى بشاهد واحد "bir şahit ve hak sahibinin yemini ile hükmetti"* ve *قضى باليمين مع الشاهد الواحد "tek şahitle birlikte yeminle hükmetti"* ve *أجاز شهادة الرجل ويمين الطالب "adamın şahitliğine ve isteyenin (davacının) da yemin etmesine cevaz verdi"* ifadeleri genel nitelikli olduğundan cezaların tümünü kapsamaktadır. Geriye kalan diğer şahitlik türleri de böyledir.

Böylece *"ekmel (eksiksiz) nisap"* veya *"ekmel olmayan ni-*

sap”, “zaruret anındaki nisap” ile “zaruret anı dışındaki nisap” diye bir şeyin olmadığı açığa çıkmaktadır. Bilakis nass tarafından istisna tutulmadıkça tüm hadiselerdeki şahitlik nisabı budur. İstisna olması halinde ise bu nisap dışında muayyen bir hadise hakkında açıklanan Şer’î nassa tabi olmak gereklidir.

Şahitlik Nisabından İstisnalar

Şari', bazı hadiselerde şahitlerin iki kişiden fazla olmasına bazılarında ise iki kişiden az olmasına hükmetmiş, zina suçu için dört adil şahidin bulunmasını şart koşturmuştur. Allah *Azze ve Celle*, şöyle buyurmaktadır:

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً

İffetli kadınlara (zina) iftira(sın)da bulunup, sonra dört şahit getirmeyenlere siz seksen celde (kırbaç) vurun. (en-Nur 4)

لَوْ لَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَتَوَلَّوْاكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ

Keşke onlar dört şahit getirmiş olsalardı! Şahitleri getirmediklerine göre onlar, Allah katında yalancılardan ta kendileridirler. (en-Nur 13)

Rivayet edildiğine göre Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle demiştir:

أربعة وإلا حد في ظهرك

“Dört (şahit getir) yoksa sırtına had (vurulacak).”⁴⁰

Bu deliller, zinada şahitlik nisabının dört kişi olduğu hususunda sarihler. Böylece bu deliller, nassıyla özel bir hususta, zina hususunda şahitlerin sayısını genel sayının dışına çıkarmış, bu mevzu için özel bir nisap belirlemiş, iki şahidin bulunmasıyla yetinmemiş ve dört şahidin bulunmasını şart koşturmuştur. Bu nisap, yalnızca zina için geçerli olan bir nisaptır, diğerlerini kapsamaz. Çünkü belli bir hususta, zina hususunda geldiğinden bu hususa tahsis edilmiştir. Bu nisap, şahit sayısının iki olmasının istisnasıdır. Dolayısıyla hakkında geldiği hususa, zina hususuna ait nisap sayılır.

⁴⁰ Nesei, K. Talak, 3415

Şari', bazı hususlarda ise şahit sayısının iki şahitten daha az olmasını yeterli görmüştür. Örneğin hilalin görülmesinde tek Müslümanın şahitliği kâfidir. İbni Abbas'tan:

جاء أعرابي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال إني رأيت الهلال يعني رمضان ، فقال أتشهد أن لا إله إلا الله، قال: نعم، قال: أتشهد أن محمدًا رسول الله؟ قال: نعم، قال: قم يا بلال فأذن في الناس فليصوموا غدًا

“Bir Bedevî Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e geldi. Dedi ki: “Ben, (Ramazan) hilali gördüm.” O (Efendimiz) dedi ki: “Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik eder misin?” (Bedevî:.) “Evet.” dedi. (Efendimiz:.) “**Muhammed’in Allah’ın Rasulü olduğuna şahitlik eder misin?**” (Bedevî,) “Evet.” deyince O (Efendimiz): “**Ey Bilal! Ezan oku; insanlar yarın oruç tutsunlar.**” dedi.”⁴¹

Bu hadis, ister Ramazan hilali olsun isterse şevval hilali olsun tek Müslüman şahidin şahitliğinin caiz olduğuna delildir. Yine kadınlardan başkasının bilmesi caiz olmayan, kadınlara ait vaziyetlerde de tek kadının şahitliği caizdir. Zuhri yoluyla gelen bir rivayette şöyle denilmektedir:

مضت السنة أن تجوز شهادة النساء فيما لا يطلع عليه غيرهن

“Ancak onların (kadınların) muttali olacağı vaziyetlerde, kadınların şahitliğinin caiz olduğuna Sünnet cari olmuştur.”

Her ne kadar مضت السنة “**Sünnet cari olmuştur**” tabiri bunun hadis olmadığına delalet etse de takip edegeldikleri yolun Sünnet sayılması caizdir. Ancak bu ifade sahih bir hadisle bir arada kullanıldığı zaman dikkate alınabilecek bir ifadedir ve sahih bir hadisle de bir arada kullanılmıştır.

Ukbe ibni Ebu'l Haris'ten: “Dedi ki: Melike, onu Ukbe ibni el-Haris'ten duydu. Fakat ben Ubeyd hadisini daha iyi ezberliyorum. Dedi ki:

⁴¹ Tirmizi, K. Savm, 627

تزوجت امرأة فجاءت امرأة سوداء فقالت: إني أرضعتكما، فأنتيت رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت يا رسول الله إني تزوجت امرأة فجاءت امرأة سوداء فقالت إني قد أرضعتكما، وهي كاذبية، فأعرض عني، فأنتيته من قبل وجهه فقلت انها كاذبية، فقال: كيف بها وقد زعمت أنها أرضعتكما، دعها عنك

“Ben bir kadınla evlendim. Siyahî bir kadın geldi, “Ben, ikinizi de emzirdim.” dedi. Ben hemen Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e geldim ve “Ya Rasulullah! Ben, bir kadınla evlendim. Siyahî bir kadın gelerek, “Ben, ikinizi de emzirdim.” dedi. Hâlbuki o (kadın), yalancıdır.” deyince (Rasulullah) benden yüz çevirdi. Öbür tarafından geldim ve; “O (kadın), yalancıdır.” dedim. Dedi ki: “O kadın, ikinizi de emzirdiğini iddia ettiği halde, sen nasıl olur da hâlâ onunla beraber olabilirsin? Onu bırak.”⁴²

Ukbe ibni el-Haris’ten gelen bir başka rivayet ise şöyledir:

أنه تزوج أم يحيى بنت أبي اهاب فجاءت أمة سوداء فقالت: قد أرضعتكما، قال: فنكرت ذلك للنبي صلى الله عليه وسلم فأعرض عني ففتحيت فنكرت ذلك له فقال: وكيف وقد زعمت أنها أرضعتكما؟ فنهاه عنها

“O (Ukbe ibni el-Haris), Ebu İhab’ın kızı Ummu Yahya ile evlendi. Sonra siyahî bir köle (kadın) geldi ve: “Ben, ikinizi de emzirdim.” dedi. O dedi ki: “Ben bunu Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e anlattım. Benden yüz çevirdi. Öbür taraftan gelerek bunu kendisine anlattım ve bana dedi ki: “İkinizi de emzirdiğini iddia ettiği halde sen nasıl olur da onunla berabersin?” Ondan nehyetti.”⁴³

Bu hadiste Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir kadının ikinizi de emzirdim şeklindeki şahitliği üzerine adama, karısını terk etmesini emretmiştir. Zira ona: **“Onu bırak!”** demiştir. Diğer rivayette ise **“Ondan nehyetti.”** ifadesi yer almaktadır. Üçüncü bir rivayette ise **“Onda se-**

⁴² Tirmizi, K. Rıda’, 1071

⁴³ Buharî, K. Şehadet, 2465

nin için hayır yok!” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeleri, مضت السنة “*Sünnet cari olmuştur*” sözü ile bir araya getirdiğimizde, kadınların dışında kalanların bilmediği hususlarda tek kadının şahitliğinin caiz olduğu görülmektedir. Zira emzirme hususunda tek kadının şahitliği sabittir. Bunun illeti, emzirme hususunu kadınlardan başkalarının bilemeyeceğidir. Şahitlik hususunun aynı zamanda emzirme hususuyla bağlantısının bulunmasından ve,

مضت السنة أن تجوز شهادة النساء فيما لا يطلع عليه غيرهن

“*Ancak onların (kadınların) muttali olacağı vaziyetlerde, kadınların şahitliğinin caiz olduğuna Sünnet cari olmuştur.*” hadisinden bu illet çıkartılmıştır.

Öyleyse, emzirme hususunda tek kadının şahitliğinin caiz olduğu anlaşılır. Çünkü emzirme, kadınlardan başkasının bilemeyeceği hususlardandır. Bu husus, bir başka hadis tarafından da teyit edilmektedir. Bu hadis, Mücahid, Said ibni el-Museyyeb, Said ibni Cubeyr, Ata ibni Ebu Rabah ve Tavus *Radiyallahu Anhum*’un Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in,

شهادة النساء جائزة فيما لا يستطيع الرجال النظر إليه

“**Erkeklerin bakamayacakları hususlarda kadınların şahitliği caizdir.**” dediği hadisidir.

Huzeyfe’den gelen rivayet de bunu teyit etmektedir:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أجاز شهادة القابلة على الولادة وقال: شهادة النساء جائزة فيما لا يطلع عليه الرجال

“*Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, ebenin doğumdaki şahitliğine cevaz verdi ve dedi ki: “Erkeklerin muttali olamayacağı hususlarda kadınların şahitlikleri caizdir.”*”

Bunların tamamı, bu hadislerin hususî olarak emzirmeyi veya doğumu kastetmediğini, bilakis kadınlar dışında kalanların muttali olamayacağı hususlarla illetlendirildiğine delalet etmek-

tedir. Bu sebeple de tek kadının şahitliği, kadınlar dışındakilerin muttali olamayacağı hususlarda şahitlik nisabını oluşturmaktadır.

Buraya kadar yapılan açıklamalara binaen üç husus şahitliğin nisabından istisna edilmiştir:

a- Zinada şahitliğin nisap sayısından daha fazla bir nisap gerekli kılmasıdır.

b- Hilalin görülmesi ve

c- Kadınlar dışında kalanların muttali olamayacağı hususlarda, şahitlik nisabından daha az yani bir olarak belirlenmiştir. Birinci bölümde şahitlerin nisap sayısı dördtür. İkincisinin nisabı bir erkek, üçüncüsünün nisabı ise bir kadındır.

Kadınların Şahitliği

Allah Azze ve Celle, şöyle buyurmaktadır:

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ
مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى

Erkeklerinizden iki şahit gösterin; eğer iki erkek yoksa razı olduğunuz şahitlerden bir erkek ve iki kadın olsun ki birisi unutursa diğeri ona hatırlatsın. (el-Bakara 282)

Ebu Hurayra Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

يا معشر النساء تصدقن وأكثرن الاستغفار فإني رأيتكن أكثر أهل النار فقالت امرأة منهن جزلة ومالنا يا رسول الله أكثر أهل النار؟ قال: تكثرن اللعن، وتكفرن العشير، ما رأيت من ناقصات عقل ودين أغلب لذي لب منكن قالت: يا رسول الله ما نقصان العقل والدين؟ قال: أما نقصان عقلها فشهادة امرأتين تعدل شهادة رجل فهذا نقصان العقل، وتمكت الليالي لا تصلي، وتقطر في رمضان، فهذا نقصان الدين

“Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz ve çokça istiğfarda bulununuz. Zira ben, sizin çoğunuzu ateş ehli olarak gördüm.” Onlardan (kadınlardan) dirayetli olan birisi dedi ki: “Ya Rasulallah neden biz ateş ehlinin çoğu oluyoruz?” O (Rasulullah) dedi ki: “Çokça lanet ve akrabaya nankörlük ediyorsunuz. Ben, akıl sahipleri içinde, akıl ve din bakımından sizin kadar noksan olanını görmedim.” O (Kadın), “Ya Rasulallah, akıl ve din noksanlığı nedir?” dedi. O (Rasulullah), “Akıl noksanlığı; iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasıdır. İşte bu akıl noksanlığıdır ve gecelerce bekler, namaz kılmaz ve Ramazanda iftar eder (oruç tutmaz). İşte bu da din noksanlığıdır.” dedi.⁴⁴

Abdullah ibni Ömer, Rasulallah *SallAllahu Aleyhi ve Sel-*

⁴⁴ Müslim, K. İman, 114

lem'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

فشهادة امرأتين تعدل شهادة رجل

“İki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denktir.”⁴⁵

Ebu Said el-Hudri bir hadiste Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

أليس شهادة المرأة نصف شهادة الرجل؟ قلنا: بلى يا رسول الله

“Kadının şahitliği, erkeğin şahitliğinin yarısı değil mi?!” deyince, biz de dedik ki: “Evet ya RasulAllah.”⁴⁶

İşte Kitap'ta ve Sünnet'te yer alan bu nasslar, kadınların şahitliğinin bir erkeğin şahitliğinin yarısına bedel olduğuna delalet etmektedir. Bir kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğinin yarısına denktir. Ayetin dışında kalan delillerin tamamı genel niteliklidir. Bu sebeple de tüm davalarda geneldirler. İster şahitlerin ikisi de erkek olsunlar isterse tümü kadın olsunlar vaziyet aynıdır.

Çünkü Rasul 'ün;

فشهادة امرأتين تعدل شهادة رجل

“İki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denktir.”⁴⁷

أليس شهادة المرأة نصف شهادة الرجل

“Kadının şahitliği, erkeğin şahitliğinin yarısı değil mi?!”⁴⁸ sözü âmm'dir (geneldir). Çünkü المرأة “kadın” ve الرجل “erkek” lafızları şu sözde;

أليس شهادة المرأة نصف شهادة الرجل

“Kadının şahitliği, erkeğin şahitliğinin yarısı değil mi?!” umumî lafızlardandır. Çünkü her ikisi de ال “elif-lam” takısı almış cins isimdir. Elif lam takısı (harfî tarif) alan cins isimler genel ifade tarzı kelimelerden sayılırlar. Bu sebeple de tüm davalarda geneldirler.

⁴⁵ Buharî, K. Şehadet, 2464

⁴⁶ Buharî, K. Şehadet, 2464

⁴⁷ Müslim, K. İman, 114

⁴⁸ Buharî, K. Şehadet, 2464

فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ

Eğer iki erkek yoksa bir erkek ve iki kadın (şahit) olur.

(el-Bakara 282) ayeti, bir erkek ve iki kadın olmazsa, şahitlik caiz değildir manasına gelmemektedir. Ayet, ‘*şahitlerin sayısı iki erkektir, fakat iki erkek şahit bulunmazsa birisi erkek olmak üzere iki kadın şahit olabilir*’ manasına gelmektedir. Hadis, bir kadının şahitliğini, erkeğin şahitliğinin yarısına denk tutmaktadır. Dolayısıyla وَامْرَأَتَانِ **“bir erkek ve iki kadın”** ifadesi, malî haklarla ilgili hususlarda iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliği yerine geçmektedir şeklinde tefsir edilir. Bu sebeple, ister muamelat türünden olsun isterse ceza türünden olsun tüm davalarda kadınların şahitlikleri kabul edilir. Hadislerin genelliği sebebiyle tasarruflarda ve akitleşmelerde kadınların şahitliği caiz olduğu gibi cinayet ve hadlerle ilgili davalarda da caizdir. Cezalar dışında kalan hususlarda bunu tahsis edecek bir nass gelmemiştir. Kadı Şurayh’dan -Allah rahmet etsin- gelen;

لا تجوز شهادة النساء في الحدود “*Hadlerde kadınların şahitlikleri caiz değildir.*” rivayeti hadis olmayıp Şurayh’in sözüdür. Şurayh’in sözü Şer’î delil değildir. Ebu Hanife gibi müçtehitlerden birisinin sözüdür. Dolayısıyla delil olarak itibara alınmaz. Üstelik Kitap’ta ve Sünnet’te buna delalet edecek bir nass bulunmamaktadır. Zuhri’den rivayet edilene gelince; o dedi ki:

مضت السنة من لدن رسول الله صلى الله عليه وسلم والخليفتين من بعده أن لا تجوز شهادة النساء في الحدود

“*Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den sonraki iki Hâlife’ye kadar, “hadlerde kadınların şahitliği caiz değildir” diye Sünnet cari olmuştur.*”⁴⁹ veya diğer bir rivayette:

لا تجوز شهادة النساء في الحدود والنكاح والطلاق

“*Ne hadlerde, ne nikâhta ve ne de talakta kadınların şahit-*

⁴⁹ Ebu Şeybe, Musannef’inde ez-Zühri’den rivayet etmiştir.

liği caiz değildir.” şeklinde Zuhri’nin rivayet ettiği hadis, İsmail ibni Abbas yoluyla geldiğinden munkatı bir hadistir. İsmail ibni Abbas, rivayet yönünden zayıf birisidir ve onun rivayeti ile delil getirilemez. Yine السنة مضت السنة “*Sünnet cari olmuştur*” sözlerinde yer alan ‘*Sünnet*’ kelimesi, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Sünneti manasına gelmemektedir. Bu sözle, Raşid Halifelerin uygulamaları ya da Sünnet metodunun kastedilmiş olması mümkündür.

Arbad’dan: Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* buyurdu ki:

عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشد بين الهادين عضوا عليها بالنواجذ

“*Sünnetime ve hidayetli olan Raşidî Halifelerin sünnetine dikkat edin! Ona azı dişlerle sınıksız sarılın.*”⁵⁰

Bu hadiste Raşid Halifelerin fillerinin sünnet olarak isimlendirilmiş olması bundan kastın, takip edilen yol, metod olduğuna delalet etmektedir. Hudayn ibni el-Munzir’in, Velid ibni Ukbe’ye sopa vurulması ile ilgili olarak Ali’den rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir:

جلد النبي صلى الله عليه وسلم أربعين، وأبو بكر أربعين وعمر ثمانين وكل سنة

“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem kırk, Ebu Bekir de kırk ve Ömer seksen celde (kırbaç) vurdu ve bunların her birisi de Sünnet’tir.”⁵¹

Bu rivayette Ebu Bekir’in, Ömer’in ve Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in uygulamalarının sünnet olarak isimlendirilmiş olması “*sünnet*” kelimesinin takip edilen yol manasında kullanıldığına delalet etmektedir. Zira bizzat Ali *RadiyAllahu Anh*’dan gelen rivayet şöyledir:

ما كنت لأقيم حدًا على أحد فيموت واجد في نفسي منه شيئاً إلا صاحب الخمر

⁵⁰ İbni Mace, K. Mukaddime, 42

⁵¹ Müslim, K. Hudud, 3220

فإنه لو مات وديته وذلك أن رسول صلى الله عليه وسلم الله لم يسنه

“Eğer herhangi bir kimseye had vuracak olsaydım ve o da (bu sebeple) ölseydi, ondan (dolayı) içimde bir sıkıntı hissetmezdim. Ancak içki sahibi (sarhoş) bundan müstesnadır. O şayet ölürse, onun diyetini öderdim. Zira Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, onu Sünnet kılmamıştır.”⁵²

Bu hadiste Ali RadiyAllahu Anh, لم يسنه “onu Sünnet kılmamıştır” ifadesini kullanırken birinci hadiste ise وكل سنة “her birisi de sünnettir” ifadesini kullanmıştır. Her iki hadis de sahih olup sünnet lafzı ile Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in amelinin kastedilmediğine delalet etmektedir. Sünnet kelimesi, karinesiz olarak kullanıldığı zaman metod manasına gelir. مضت السنة “Sünnet cari olmuştur” ifadesi, beraberinde bir karine bulunmadıkça onun hadis olduğuna delalet etmez.

مضت السنة من لدن رسول الله صلى الله عليه وسلم والخليفتين من بعده أن لا تجوز شهادة النساء في الحدود والنكاح والطلاق

“*Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’den sonraki iki *Ha-life*’ye kadar, ne hadlerde, ne nikâhta ve ne de talakta kadınların şahitliği caiz değildir diye Sünnet cari olmuştur.”⁵³ şeklinde Zuhri’den rivayet edilen söz hadis olarak alınmaz. Zira bunun hadis olduğuna delalet edecek karine olmadığından bu yönden de bu eserle istidlal⁵⁴ reddedilir. Buna göre kadınların şahitliğini istisna edecek herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bilakis delillerin genelliğinden, hadlerde ve cinayetlerde kadınların şahitliğini istisna edecek sahih bir delilin bulunmaması sebebiyle kadınların şahitliği caizdir.

Nasslar, diğer davalarda olduğu gibi hadlerde ve cinayetlerde kadınların şahitliğinin kabul edilmesine delalet ettiği gibi

⁵² Buharî, K. Hudud, 6280

⁵³ Ebu şeybe Musannef’inde ez-Zühri’den rivayet etmiştir

⁵⁴ *Istidlal: Bir delile dayanarak netice çıkartmak... (Müt. notu)*

tüm davalarda erkek olmadan yalnızca kadınların şahitliğinin kabul edileceğine de delalet etmektedir.

Çünkü Rasul'ün:

أليس شهادة المرأة نصف شهادة الرجل

“Kadının şahitliği, erkeğin şahitliğinin yarısı değil mi?”⁵⁵ sözü herhangi bir kadın ve erkek için geneldir.

Ve Aleyhi's Selam'ın,

فشهادة امرأتين تعدل شهادة رجل

“İki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denktir.”⁵⁶ sözü, mutlak olup bir erkek bulunsa veya şahitlerin tamamı kadın olsa da tüm davaları kapsamaktadır. Şahitlerin tamamının kadınlardan meydana gelmesini engelleyici bir nass bulunmadığından, şahitlerin tamamı kadın olsa bile kadınların şahitliği tüm davalarda caizdir.

⁵⁵ Buharî, K. Şehadet, 2464

⁵⁶ Müslim, K. İman, 114

Şahitliği Caiz Olmayan Kimse

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in;

لا شهادة لمتهم

“Tö Ahmet altında bulunanın şahitliği yoktur.” hadisine göre şahitlik hakkında asıl olan töhmetten uzak olmaktır. Zira böyle-si bir haberde doğru ve yalan olma ihtimali vardır.

Doğruluğa daha yakın olduğu tercih edildiği zaman hüccet olur. Tö Ahmet sebebi görüldüğü zaman ise doğruluk tarafı tercih edilmez. Ancak her töhmetten dolayı da şahitlik geri çevrilmez. Çünkü şahidin şahitliğini reddetmek için kişi, herhangi bir töhmette bulunabilir. Öyleyse şahitliğin geri çevrilmesini gerektiren töhmetin ne olduğunun belirlenmesi gerekir. Bunun tayini ise akıl tarafından değil Şeriat tarafından yapılmalıdır. Çünkü Şeriat, Müslümanın şahitliğinin kabul edilmesini asıl kabul etmiştir. Şahitliğin reddedilmesi ise asla ters düşmektedir. Asla ters düşen ise, ispat edilmeye muhtaçtır. Yani onu ispatlayacak hüccete (delile) ihtiyaç vardır. Bu hüccet ise ancak Şer’î bir nass tarafından belirlenmedikçe geçerli olmaz. Çünkü herhangi bir Şer’î hükmün reddedilmesi, Şer’î delilin varlığını gerektirir. Şeriatın asıl olarak kabul ettiği hususun ispatı için Şer’î delile ihtiyaç duyulduğu gibi, aslın tersi olan vaziyetin ispatı için de Şer’î bir delile ihtiyaç vardır. Şer’î bir nass tarafından töhmet olarak belirtilmedikçe şahitliğin reddedilmesi söz konusu olamaz. Tö Ahmet sayıldığına dair Şer’î bir nass yoksa şahitlik reddedilmez. Bu sebeptir ki akla veya örfeye dayalı olarak bir töhmetle şahitlik reddedilmez. Çünkü bunun herhangi bir değeri yoktur. Şahitliği kabul etmemek için, o Şer’î bir hüküm olduğundan Kitap’tan ve Sünnet’ten buna delalet edecek Şer’î bir nassın bulunması kaçınılmazdır.

Şer’î nasslar tarafından şahitliği kabul edilmeyen kimseler

şöyle belirlenmiştir:

- a- *Adalet sahibi olmayanlar,*
- b- *Zina iftirasından dolayı üzerine had vurulanlar,*
- c- *Hainlik yapan kadın ve erkek,*
- d- *Düşmanın düşmanı hakkındaki şahitliği,*
- e- *Kendini bir kimsenin hizmetine adanmış kimse,*
- f- *Çocuğun babası, babanın da çocuğu,*
- g- *Kadının kocası, kocanın karısı hakkındaki şahitlikleri kabul edilmez.*

Haklarında bulunan nasslardan dolayı bunların şahitlikleri kabul edilmez. Adil olmayan kimsenin, şu ayetler sebebiyle şahitliği kabul edilmez:

وَأَشْهِدُوا ذَوَىٰ عَدْلٍ

Ve adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun.. (et-Talak 2)

اِثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ

İki adalet sahibi (kişi)... (el-Maide 106)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءُكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا

Ey iman edenler, eğer fasık size bir haber getirirse, onu araştırınız. (el-Hucurat 6)

Bu ayetler, şahitlerin adil olmalarını şart koşmaktadırlar. Ayetin mefhumu muhalifine göre adil olmayanların şahitliği caiz değildir. Daha önceki bölümlerde “*adalet, insanların dürüstlükten ayrılma olarak kabul ettikleri hususlardan sakınmak*” şeklinde tarif edilmişti. Bu sebeple insanların dürüstlükten ayrılma olarak kabul ettikleri hususlardan sakınmayan kimse adil sayılmaz ve şahitliği de kabul edilmez.

Hain erkek ve kadının, düşmanı olanın ve bütün zamanını işine vermiş hizmetçinin şahitliğinin kabul edilmemesinin delili Ahmed’in, Amr ibni Şuayb’dan onun babasından onun da dede-

sinden rivayet ettiği şu hadistir:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا تجوز شهادة خائن ولا خائنة، ولا ذي غمر على أخيه، ولا تجوز شهادة القانع لأهل البيت، والقانع الذي ينفق عليه أهل البيت

“*Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: “Ne hainin (erkeğin) ve ne de hainenin (kadının), ne de husumet sahibinin kendi kardeşine (hasmına) şahitliği caiz değildir ve kani-nin (hizmetçinin) de ev halkına şahitliği caiz değildir. Kani; ev halkının kendisine infak ettiği kimsedir.*”⁵⁷

Yine bir başka hadiste Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmaktadır:

لا تقبل شهادة خصم على خصم

“*Hasmın hasmına karşı şahitliği kabul edilmez.*”

Hainin şahitliği kabul edilmediği gibi aralarında düşmanlık bulunan kimselerin birbirlerine karşı şahitliği de kabul edilmez. Töhmets sebebiyle düşmanın düşmanına karşı şahitliği kabul edilmez. Buradaki hizmetçi, hadiste yer alan “*el-kani*” manasındadır. Bu sebeple de “*el-kani*” kelimesi hadiste şöyle tefsir edilmiştir:

والقانع الذي ينفق عليه أهل البيت

“*Kani; ev halkının kendisine (hizmetinden dolayı) infak ettiği kimsedir.*”

Yani devamlı hizmet eden kimse demektir.

Çocuğun ebeveyni, ebeveynin de çocuğu hakkındaki şahitliğinin kabul edilmemesine gelince: Hişam ibni Urve'nin Ubeyy'den onun da Aişe RadiyAllahu Anha'dan rivayetine göre Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

لا تقبل شهادة خائن ولا خائنة، ولا ذي غمر على أخيه المسلم، ولا شهادة الولد

⁵⁷ Nasbu' Raye, IV/83; Neylü'l Evtar, VIII/291; Sübülü's Selam, IV/128

لوالده، ولا شهادة الوالد لولده

“Ne hainin (erkeğin), ne hainenin (kadının) ve ne de kav-galı kimsenin Müslüman kardeşine (hasmına) şahitliği, ne çocuğun ebeveynine şahitliği ve ne de ebeveynin kendi çocuğuna şahitliği kabul edilmez.”

Hadiste yer alan *والغمر* “ve’l gamr” kelimesi; *kin*, *düşmanlık* manasına gelmektedir. Bu hadiste, hain kadın ve erkek ile düşmanı olan kimse ile birlikte çocuğun ebeveyni, ebeveynin de çocuğu hakkındaki şahitlikleri de zikredilmiştir. Bu hadise binaen ister kız isterse erkek olsun, çocukların anne ve babaları; ister baba isterse anne olsun, anne ve babanın da çocukları hakkındaki şahitliği caiz değildir. Zira her ikisi de ebeveyn sayılır. Baba için geçerli olan töhmet manası anne için de geçerlidir.

Kocanın karısı, kadının da kocası hakkındaki şahitliğinin kabul edilmemesine gelince; Müçtehid mevkiindeki muteber fakihler, Amr ibni Şuayb’ın kardeşinden onun da dedesinden rivayet ettiği Hişam ibni Urve hadisinde şu ilavenin bulunduğunu söylemektedirler:

ولا شهادة المرأة لزوجها ولا شهادة الزوج لامرأته

“Ne kadının kocasına şahitliği ve ne de kocanın karısına şahitliği (kabul edilmez)...”⁵⁸

Yine Amr ibni Şuayb’ın kardeşinden onun da dedesinden rivayetine göre Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle demiştir:

ولا تجوز شهادة المرأة لزوجها ولا شهادة الزوج لامرأته

“Ne kadının kocasına şahitliği ve ne de kocanın karısına şahitliği caiz değildir.”⁵⁹

Fakihlerin bu fazlalıkla bu rivayeti kabul etmeleri, hadisi ha-

⁵⁸ Ebu Davud, K. Akdiyye, 3126

⁵⁹ Ebu Davud, K. Akdiyye, 3126

sen hadis haline getirmektedir. Hasen hadisle delil getirilir. Bu sebeple söz konusu rivayet kocanın karısı, kadının da kocası hakkındaki şahitliğinin caiz olmadığına delil olmaktadır.

Had vurulmuş olan kimsenin şahitliğinin kabul edilmemesi iki hadise; Hişam ibni Urve hadisine ve Amr ibni Şuayb'ın kardeşinden onun da dedesinden rivayet ettiği:

ولا مجلود في حد **“Hadden dolayı celd edilenin (kırbaçlananın) de...”** hadisine dayanmaktadır. Yani bu hadiste Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle demektedir:

ولا تجوز شهادة مجلود في حد

“Hadden dolayı celd edilenin de şahitliği caiz değildir.”

Şahitlikleri caiz olmayan kimselerle ilgili deliller bunlardır. Şahitliklerinin kabul edilmeyeceğine dair herhangi bir nass bulunmadıkça bunların dışında kalanların şahitlikleri caizdir. Zira şahitliğin kabul edilmemesi hususunda nassların belirlediği sınırdadır.

لا تجوز شهادة خائن ولا خائنة ولا ذي غمر لأخيه ولا ظنين ولا قرابة

“Ne hainin (erkeğin), ne hainenin (kadının), ne kavgalı kimsenin kardeşine (hasmına), ne zanlının ve ne de akrabanın şahitliği caiz değildir.” şeklinde Aişe *Radiyallahu Anha*'nın Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'den rivayet ettiği hadis, zayıf bir hadistir. Çünkü rivayet zincirinde zayıf bir ravi olan Yezid ibni Ziyad eş-Şâmi yer almaktadır. Bu hadis hakkında Tirmizi şöyle demektedir:

لا يعرف هذا من حديث الزهري إلا من هذا الوجه، ولا يصح عندنا إسناده

“Bu şeklin dışında bu hadisin Zuhri'den rivayeti bilinmemektedir. Bize göre isnadı sahih değildir.” Bu sebeple bu hadis delil getirilmez. Anne-baba ile çocukları dışında kalan akrabaların birbirlerine şahitlikleri caizdir. Ebu Hurayra'dan rivayet edilen,

لا تجوز شهادة بدوي على صاحب قرية

“Bedevînin (göçebenin), köylüye (mukim olana) şahitliği caiz değildir.” hadisiyle mutlak surette bedevînin şahitliğinin kabul edilmemesi kastedilmemektedir. Zira nass, **“köylüye”** ifadesiyle özel bir hususu belirtmektedir. Bu ifadeye dayanılarak, hayatının tamamını çölde geçirmesinden dolayı bedevînin şahitliğinin kabul edilmemesi için bir illet istinbat edilmiştir. Zira şahitlik yapacak olan bedevî, kasabada veya şehirde yaşayan kimse hakkında bilgiye sahip değildir. Yani hakkında şahitlik yapacağı kişinin vaziyetini bilmemektedir. Dolayısıyla burada reddi gerektiren illet, bedevî olmak değil cehalettir yani şahitlik yapacağı kimse hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmamaktır. Üstelik bedevînin şahitliğinin caiz olduğunu gösteren delil de vardır. Zira Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* hilalin görülmesi hususunda bedevînin şahitliğini kabul etmiştir. Rasul’ün, hilalin görülmesi meselesinde bedevînin şahitliğini kabul etmesi şahitliğinin caiz olduğuna delildir. Hilalin görülmesi hadisesinde bedevînin şahitliğinin kabul edilmesi hadisesi ile;

لا تجوز شهادة بدوي على صاحب قرية

“Bedevînin (göçebenin), köylüye (mukim olana) şahitliği caiz değildir.” hadisi bir araya getirildiğinde hadisin, bedevî olmayı değil, kasaba ve kasabada yaşayan kimse hakkındaki bilgisizliği kastettiği anlaşılmaktadır.

Karı-kocanın birbirleri hakkındaki şahitliği ile ilgili olarak gelen şu rivayete gelince:

أن علي بن أبي طالب رضي الله عنه شهد لفاطمة رضي الله عنها عند أبي بكر الصديق رضي الله عنه ومعه أم أيمن فقال له ابو بكر: لو شهد معك رجل أو امرأة أخرى لقضيت لها بذلك

“Ali ibni Ebi Talip RadiyAllahu Anh beraberinde Ummu Eymen olduğu halde Fatma RadiyAllahu Anha için Ebu Bekir RadiyAllahu Anh’ın yanında şahitlik etti. Ebu Bekir RadiyAlla-

hu Anh ona şöyle dedi: “Eğer seninle birlikte bir erkek veya başka bir kadın olsa idi onun (Fatma) için hüküm verirdim.”

Fatima *RadiyAllahu Anha*, Ebu Bekir’in Hilâfet’e geldiği günden beri özellikle de Fedek arazisinin verilmesini reddetmesinden sonra ona karşı kızgındı. Aynı şekilde Ali de Ebu Bekir’e kızgındı ve Fatma *RadiyAllahu Anha*’nın vefatına kadar biat etmemişti. Vaziyet bu iken Ali’nin, Ebu Bekir yanında Fatma hakkında şahitlikte bulunduğu da nereden çıkartılıyor? Eğer mevzu, Fedek arazisi ise hasmın bunda hakkı yoktur. Nitekim Ebu Bekir de Fedek arazisinin Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’den kalma bir miras olduğunu itiraf ediyor ve bu hususta Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu sözü ile ihticacda bulunuyordu:

نحن معاشر الأنبياء لا نورث

“Biz Nebiler topluluğundan miras olunmaz.” Vaziyet böyle olmasaydı Fatma hakkında daha başka ifadeler de bize ulaşırdı. Fakat onun herhangi bir kimseye Ebu Bekir hakkında şikâyette bulunduğu varit olmamıştır. Mevzu özel bir mevzu olup, bu rivayet reddedilir ve reddedilmiştir de. Hatta bu rivayet sahih olsa bile Ali’nin fiili hüccet/delil değildir. Çünkü Ali, sahâbedir, sahâbelerin görüşleri ise hüccet değildir. Hüccet, ancak vahiyle gelen veya vahiyle gelenin işaret ettikleri yani, Kitap ve Sünnet’le Kitap ve Sünnet’in işaret ettikleridir.

Üstelik bu hadis, sabit olan Hişam ibni Urve hadisi ile çelişmektedir. Sahih hadisle çelişmesi sebebiyle de reddedilir.

Ebu Ubeyde yoluyla gelen hadise gelince: Bize, el-Hasen ibni Azib dedesi Şebib ibni Ğarkade’den anlatıyor. Dedi ki:

كنت جالسا عند شريح فأتاه علي بن كاهل وامرأة وخصم لها، فشهد لها علي بن كاهل وهو زوجها، وشهد لها أبوها، فأجاز شريح شهادتهما، فقال الخصم هذا أبوها وهذا زوجها، فقال شريح هل تعلم شيئاً يجرح شهادتهما؟ كل مسلم شهادته جائزة

“Ben Şurayh’in yanında otururken Ali ibni Kâhil, bir kadın

ve kadının hasmı geldi. Kocasının olmasına rağmen Ali ibni Kâhil ve kadının babası, kadın lehinde şahitlikte bulundu. Kadı Şurayh'de onların şahitliklerini kabul etti. Bunun üzerine hasım şöyle dedi: "Bu, babası bu da kocasıdır." Şurayh: "Onların şahitliğini zedeleyecek bir şey biliyor musun? Her Müslümanın şahitliği caizdir." dedi." Bu rivayet, hâkimlerden birisinin hükmü olduğundan delil değildir, Şer'î delil sayılmaz ve onunla delil getirilmez. Şurayh'in yanında mevzu ile ilgili hadisin sahih olmaması ya da bu hadisi (ebeveynin çocukları hakkında şahitlikte bulunamayacağı hadisini) bilmemesi sebebiyle böyle bir hüküm vermiş olması mevzubahistir.

Eğer mevzu ile ilgili iki hadisi bilmiş olsaydı böyle hüküm vermezdi. Zira Hişam hadisi ebeveynin çocukları hakkında şahitlikte bulunamayacağı hususunda sarîh bir nasıttır.

Yine fakihlerin delil olarak kullandıkları Amr ibni Şuayb hadisi de kadının kocası, kocanın da karısı hakkında şahitlikte bulunamayacağına açıkça delalet etmektedirler. Vaziyet bu iken Şurayh'in sözünü kabul edip Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den sabit olan bir hususu nasıl reddedebiliriz? Bu sebeple Kâdı Şurayh'in fiilini reddeder, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in sözünü esas alırız.

Adalet Dışı Olan Ne Zaman Adil Olur ve Şahitliği Kabul Edilir

Adalet, şahitlikte esasî bir şarttır. Bu sebeple adil olmayanın şahitliği reddedilir. Ancak fasık veya adil olmadığından şahitliği kabul edilmeyen kimse, adalet sıfatını kazandığı zaman şahitliği de kabul edilir.

Hakkında had hükmü verilmesi veya şahitliğinin kabul edilmemesi gibi fısıka hüküm verilmeden önce adalet sıfatı tahakkuk ederse şahitliği kabul edilir. Ancak kimin şahitliği kabul edilmez veya had hükmü verilirse, adalet sıfatını kazanması ve şahitliğinin kabul edilmesi için tevbe etmesi şarttır. Eğer vaziyeti düzelir veya tevbesinin üzerinden bir sene geçerse düzeltilmişliği açığa çıkar.

Tevbe hadisesinde ise her günahkârın, suçunun tevbe etmesi gereklidir. Tevbe ettiği zaman Allah onun tevbesini kabul eder. Zira Allah *Azze ve Celle* şöyle buyurmaktadır:

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاجِحَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ اللَّهُ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ أُولَٰئِكَ جَزَاءُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ

Ve onlar (iman edenler) **fuhuş** (haram olan işler) **işlediklerinde veya nefislerine zulmettiklerinde hemen Allah'ı zikrederler, O'ndan kendi günahları için mağfiret talep ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim mağfiret eder ki? Onlar bilerek yaptıklarında ısrarlı olmazlar. Ve onlar biliyorlar ki, onların karşılığı Rab'lerinden mağfirettir** (bağışlamadır). (Âli İmran 135-136)

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا

Kim bir kötülük (haram olan iş) **yapar veya nefesine zulmederse sonra Allah'tan mağfiret dilerse; Allah'ın Ğafur, Rahim olduğunu görür.** (en-Nisa 110)

Bu ayetler, tevbe eden günahkârın tevbesinin mutlaka kabul edileceğini göstermektedir. Ancak bu tevbe, Allah hakkı olan hususlarda değilse mutlak surette yerine getirilmesi gerekir. Kul hakkı ile ilgili hususlarda değilse, bunlara tekrar dönmek üzere azmetmek ve pişman olmak kâfidir. Ancak namazı terk etmek, zekâtı vermemek gibi Allah hakkı olan hususlardan ise veya malı gasbetmek, bir şahsa vurmak gibi kul hakkına ait hususlardan ise, mutlak surette eda edilmesi gerekir. Tevbe, tekrar günah işlemek üzere azmetmek ve pişmanlık duymakla, zekâtı ödemek, namazı kılmak, gasbedilen malın kendisini, benzeri varsa benzerini, eğer değeri varsa değerini geri vererek, kendiliğinden haksızlık yaptığı kişilerin haklarını alabilmelerine imkân tanımakla, işlenen haksızlığı ortadan kaldırmakla olur. Böylece tevbesi kabul edilecek bir tevbe gerçekleşir.

Bu açıklama tevbenin kabul edilmesi açısından dır. Şahitlikte bulunmaya elverişli olduğuna dair iade-i itibar kazanmasına yani şahitliği kabul edilen ve velayeti geçerli olan adil bir kimse olması, adaleti gerektiren şartların kendisinde bulunması ile ilgilidir. Pişmanlık duyarak tevbe etmesi ve yaptığı haksızlıkları ortadan kaldırması yeterli değildir. Tevbesinin üzerinden bir senelik bir sürenin geçmesi gerekir ki böylece şahitliğinin kabul edilebilmesi için ıslah olduğu iyice netleşsin.

Tevbe etmekle adil sayılmasının, düzeldiğinin sabit olmasının ve şahitliğinin kabulünün delili şu ayetlerdir:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا

Ondan sonra tevbe edip, ıslah olanlar müstesnadır. (Âli İmran 89) ifadesinden sonra gelen;

وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

Onların şahitliğini ebediyen kabul etmeyin. (en-Nur 4) ifadeleridir. Zira bu ayetin tam metni şöyledir:

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا

تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْقَاسِمُونَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

İffetli kadınlara (zina) iftira(sın)da bulunup, sonra dört şahit getirmeyenlere siz seksen celde (kırbaç) vurun. Onların şahitliğini ebediyen kabul etmeyin. İşte onlar fasıklardır. Ondan sonra tevbe edip, ıslah olanlar müstesnadır. Şüphesiz ki Allah, Ğafur'dur, Rahim'dir. (en-Nur 4-5)

Bu ayette Allah *Azze ve Celle*;

وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

Onların şahitliğini ebediyen kabul etmeyin. (en-Nur 4) ifade-sinden sonra şöyle demektedir:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا

Ondan sonra tevbe edip... (en-Nur 5)

Düzenli kelimelerin peşinden istisna edatı geldiği zaman ak-sine bir delil olmadıkça kendinden önceki hallerin tamamını kapsar. *Eve girmedikçe* karısına, *sen boşsun*, kölesine *sen hür-sün* diyen kimsenin sözü aleyhine delil olacağından, istisna hep-sine dönmektedir. Ayette de vaziyet aynı olup istisna, ayetin ge-riye yönelik tamamını kapsamaktadır.

Fakat haddi düşürmemesi sebebiyle istisnanın sopa cezasına döndürülemeyeceği, zira istisnanın sopa cezasına döndürüle-me-yeceği yönünde icma olduğu ve bu haliyle kalacağı yönünde bir delil getirilecek olursa ayetin;

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ

Ondan sonra tevbe edenler müstesnadır. (Âli İmran 89)

وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

Onların şahitliğini ebediyen kabul etmeyin. (en-Nur 4) kıs-mından istisna edilmiş sayılır. Namuslu kadına iftira ettiğiinden dolayı sopa cezasına çarptırılıp tevbe edenler şahitliklerinin ka-bulü noktasında istisna edilmişlerdir.

Çünkü ayette yer alan:

وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

Onların şahitliğini ebediyen kabul etmeyin. (en-Nur 4) ifadesi,

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا

Ondan sonra tevbe edip, ıslah olanlar müstesnadır. (Âl-i İmran 89) kısmıyla istisnaya tabi tutulmuştur.

Yani hadd cezası sebebiyle fasıklığına hükmedilmiş olan bir kimse, tevbe ettiği ve ıslah olduğu zaman yeniden adalet sıfatını kazanır ve şahitliğinin kabul edilmesi caiz olur.

Ancak yalnızca tevbe etmenin yeterli olmadığı, düzeldiğinin de sübut bulması gerektiğinin delili ayetteki:

‘**ıslah olanlar**’ ifadesidir. Zira ayette şöyle denilmektedir:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا

Ondan sonra tevbe edip, ıslah olanlar müstesnadır. (Âli İmran 89) Bu ifade, hem tevbesinin hem de düzeldiğinin sabit olmasının kaçınılmazlığına delalet etmektedir. Çünkü buradaki (و) “vav” harfi atıf içindir. Yani bir şeyin bir başka şeye atfedilmesi içindir. Dolayısıyla iki şeyin birden, tevbenin ve düzelmiş olmanın sabit olmasını gerektirir. Fakat tevbe etmesi ve düzelmesinin açığa çıkması için üzerinden bir sene geçmesinin delili de yine ayette yer alan, وَأَصْلَحُوا “**ıslah olanlar**” ifadesidir. Bu ifade, tevbe ile birlikte düzelmiş olmanın da tahakkukuna işaret etmektedir. ‘*Salah*’ kelimesinin mazi sigası ile ifade edilmiş olması tam manasıyla gerçekleşmesine işaret etmektedir. Yani, ancak fiilen tevbeleri ve düzelme vaziyetleri tahakkuk eden kimseler demektir. Düzelmeyen tahakkuku ise bunu açığa çıkaracak bir müddetin bulunmasını gerektirir. Ayet muayyen bir müddete işaret etmemekte fakat düzelmeyen tahakkukuna işaret etmektedir. Bunun tahakkuku ise belli bir müddeti gerektirir.

Müddetin bir sene olması Ömer'in fiiline dayanmaktadır. Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın Zariyat ve Naziat Sûreleri hakkındaki sorusu sebebiyle Sebiğa'ya sopa vurması, hapsedmesi, tevbe edinceye kadar da ona küsülmesini ve bir sene süre ile konuşulmamasını emretmesi, tevbe ile birlikte düzelme müddetinin bir sene olduğuna işaret etmektedir. Ömer'de, Sabiğ'in tevbe ettiği sabit olunca, düzelmesini de istemiş ve bu sebeple de bir senelik süre tayin etmiştir. Her ne kadar Ömer'in sözü Şer'î bir delil değilse de, delil bulunmadığı zaman dikkate alınabilir. Zira düzelmenin tahakkuku, vakıanın bilinmesi ile bilinebilecek işlerdendir. Vakıa, insanın meyilleri ve şehvetleri açısından vaziyetinin bilenebilmesi için üzerinden dört mevsim yani bir sene geçmesini gerektirmektedir. Bu sebeple bir sene takdiri, vakıaya daha uygundur. Buraya kadar yapılan açıklamalara göre kişinin yeniden adalet sıfatını kazanabilmesi yani iadeitibar kazanabilmesi için yalnızca tevbe etmesi yeterli değildir. Bir senelik bir müddet içerisinde düzelmiş olduğunun da gerçekleşmesi gereklidir. Bunlar gerçekleştiği zaman adaletsizliği sebebiyle şahitliği kabul edilmeyen kimsenin şahitliği yeniden kabul edilir, velayeti sahihtir ve adalet şartının arandığı her iş ona isnat edilebilir.

Hâkimin Kendi Bilgisi İle Hüküm Vermesi Sahih Değildir

İster hâkimlik vazifesine başlamadan önce olsun, isterse sonra olsun, hâkimin kendi bilgisi ile hüküm vermesi doğru değildir. Aişe *RadiyAllahu Anha* anlatıyor:

وذلك لما روي عن عائشة أن النبي صلى الله عليه وسلم بعث أبا جهم بن حذيفة مصدقًا (أي يجبي الصدقات أي الزكاة) فلاحه رجل في صدقته، فضربه أبو جهم فشجه، فأتوا النبي صلى الله عليه وسلم فقالوا: القود يا رسول الله، فقال: لكم كذا وكذا فلم يرضوا، فقال: لكم كذا وكذا، فرضوا، فقال إني خاطب على الناس ومخبرهم برضاكم؟ قالوا: نعم، فخطب فقال ان هؤلاء الذين أتوني يريدون القود فعرضت عليهم كذا وكذا فرضوا أفرضيتم؟ قالوا: لا، فهم المهاجرون بهم، فأمرهم رسول الله أن يكفوا عنهم فكفوا، ثم دعاهم فزادهم، فقال: أفرضيتم؟ قالوا: نعم، قال: إني خاطب على الناس ومخبرهم برضاكم؟ قالوا: نعم، فخطب فقال: أرضيتم؟ قالوا: نعم

“*Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ebu Cehm İbni Huzeyfe*’yi sadaka (zekât) tahsildarı olarak gönderdi. Adamın birisi kendi sadakasında onunla inatlaşınca Ebu Cehm de adama vurup, onu yaraladı. Onlar (arkadaşları), hemen Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e geldiler, dediler ki: “Ey Rasulullah, kısas!” O (Rasulullah) dedi ki: “Sizin için şunu şunu (vereyim).” Onlar razı olmadılar. O: “Sizin için şunu ve şunu (diyet vereyim).” dedi. Onlar razı oldular. O (Rasulullah) dedi ki: “Ben insanlarla konuşup ve sizin rızanızdan onları haberdar edeyim mi?” Onlar da; “Evet.” dediler. O (Rasulullah insanlara) hitap etti ve dedi ki: “Bana gelen bunlar kısas istiyorlar. Ben onlara (kısas bedeli olarak) şunu ve şunu arz ettim, onlar razı oldular. Siz razı oluyor musunuz?” Onlar: “Hayır!” dediler. Muhacirler onların üzerlerine yürüdüler. Rasulullah onlara (Muhacirlere) emir vererek onlardan vazgeçmelerini istedi. On-

lar da vazgeçtiler. Sonra O, onlara çağrıda bulunarak, onlara onu (verdiğini) artırdı ve dedi ki: **“Razı oldunuz mu?”** Onlar dediler ki: **“Evet.”** O (Rasulullah) dedi ki: **“Ben insanlara hitap edeceğim razı olduğunuzu haber vereceğim?”** dedi. Onlar: **“Pekâlâ.”** dediler. O (Rasulullah) hitap ederek dedi ki: **“Razı mısınız?”** diye sordu onlar da: **“Evet razıyız.”** dediler.”⁶⁰

Bu hadisteki delil getirme şekli şudur: Bu adamlar, hâkim konumunda olduğundan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e gelerek kisas istediler. Yani öldürülenin yakınları sıfatıyla katilin öldürülmesini istediler. Rasulallah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ise onları diyet istemeye, affetmeye razı etmek istedi. Razı olmaları meblağı onlara söylediğinde onlar da razı olmadılar. Ardından ikinci bir teklifte daha bulununca razı oldular. Ancak onların bu razı oluşları yalnızca kendi önünde gerçekleşen bir muameleydi. Diğer tarafın da razı olduklarına dair elinde bir delil yoktu. Eğer hâkimin bilgisine göre hüküm vermesi caiz olmuş olsaydı onların affetmelerini kabul eder ve razı oldukları meblağa göre hükmünü verirdi. Fakat Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, onların önlerinde insanların razı olduklarına şahit olmaları için vaziyeti onlara haber vereceğini bildirdi. Karşı taraf onların razı oldukları hususu reddedince orada durdu. Kendi önünde onların razı olduklarını bildiği halde hükmünü vermedi. Bu sebeple geri dönerek daha da artırdı ve sonra insanlara tekrar bildirdiğinde onlar razı olduk dediler. İnsanlar onların razı olduklarına şahit olduktan sonra razı olunan meblağa göre hüküm verdi ve onların affetmelerini kabul etti. Bu hadise, hâkimin bilgisiyse hüküm veremeyeceğinin delilidir. İbni Abbas'tan:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لاعن بين العجلاني وامرأته،

“*Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, el-Aclani ile karısı arasında lian*⁶¹ yaptırdı.” İbni Şeddad İbni el-Hadi dedi ki:

⁶⁰ Ebu Davud, K. Diyet, 3930; Hadis Ansiklopedisi, C.6, sf. 171

⁶¹ *Lian*: Karşılıklı lanetleşme. (Müt. notu)

هي المرأة التي قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لو كنت راجمًا بغير بيّنة لرجمتها؟ قال: لا، تلك امرأة كانت قد أعلنت في الإسلام

“O kadın, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in; **“Eğer Ben, beyyinesiz recmedici olsaydım onu (kadını) recmederdim.”** dediği kadın mıdır?” O (İbni Abbas) dedi ki: “Hayır. O kadın İslâm’da (Müslüman olduğu halde) lian edilmişti...”⁶²

Bu mevzu ile ilgili bir başka rivayet ise şöyledir:

فقال ابن عباس: لا، تلك امرأة كانت تظهر في الإسلام السوء

“İbni Abbas dedi ki: “Hayır! O (kadın) İslâm’da (Müslüman olduğu halde) kötülükle ortaya çıkardı.”⁶³

Yine İbni Abbas’tan: Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi:

لو كنت راجمًا أحدًا بغير بيّنة لرجمت فلانة، فقد ظهر منها الريبة في منطقتها وهياتها ومن يدخل عليها

“Eğer Ben, beyyinesiz recmedici olsaydım o filanı (kadını) elbette recmederdim. Çünkü onun konuşmasında, gidişatında ve onun yanına giren kimsede şüphe zuhur etti.”⁶⁴

Bu hadisteki delil getirme şekli ise şöyledir: Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, ismi geçen kadının zina eden birisi olduğunu ve birtakım adamların yanına girip çıktıklarını, onun şeklinden ve bölgesinden dolayı biliyordu. Kadının tavırları ve şeklinden dolayı onun zina eden birisi olduğunda şüphe yoktu. Üstelik birtakım adamlar yanına girip çıkıyorlardı. Bu kadının nitelikleri onun fahişe olduğunu ortaya çıkarıyordu. Bu sebeple İbni Abbas;

كانت تظهر في الإسلام السوء

“O (kadın) İslâm’da (Müslüman olduğu halde) kötülükle or-

⁶² Ahmed b. Hanbel, Müs. Beni Haşim, 2941

⁶³ Buharî, K. Talak, 4904

⁶⁴ İbni Mace, K. Hudud, 2549

taya çıkardı."⁶⁵ diyordu. Yani zina etmeye hazır olduğunu ilan ediyordu. İşte bunların tamamı bilgi sahibi olmayı kaçınılmaz hale getiriyordu.

Rasul'ün;

لو كنت راجماً أحدًا بغير بينة لرحمت فلانة

“Eğer Ben, beyyinesiz recmedici olsaydım o filanı (kadını) *elbette recmederdim.*⁶⁶ sözü de buna delalet etmektedir. Yani Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, o kadının zina eden birisi olduğunu ve ona uygulanması gereken hükmün de recm olduğunu biliyordu. Fakat beyyine bulunmaması sebebiyle onu recmetmiyordu. Dolayısıyla bu hadise de hâkimin şahsi bilgisi ile hüküm veremeyeceğini göstermektedir. Ebu Bekir *Radiyallahu Anh* de aynı şekilde uygulama yapmış ve beyyinesiz olarak, şahsi bilgisine dayanarak hükmetmemiştir.

İbni Şihab, Zeyd ibni es-Salt'tan naklediyor. Ebu Bekir es-Sıddık şöyle dedi:

لو رأيت رجلاً على حد من حدود الله ما أخذته ولا دعوت له أحدًا حتى يكون معي غيري

“Şayet ben, Allah'ın hadlerinden bir haddi üzerinde bir adam görürsem onu alıkoymam (tutuklamam) ve onun için herhangi bir kimseyi çağırmam. Nihayet benimle birlikte bir başkası olana kadar...”

Burada şöyle bir itiraz ileri sürülebilir:

“Bu delillerin cezalar hususunda, Aişe hadisinin cinayet davalarında ve İbni Abbas hadisinin de hadlerle ilgili hususlarda olduğu söylenebilir. Delil, bir mevzu hakkında gelmişse geldiği konuya tahsis edilir. Bu deliller ise yalnızca ceza ile ilgili hususlarda hâkimin şahsi bilgisine dayanarak hüküm veremeyece-

⁶⁵ Buharî, K. Talak, 4904

⁶⁶ İbni Mace, K. Hudud, 2549

ğine delil olmaya elverişlidirler. Muamelat hususunda ise daha başka delillere ihtiyaç vardır.”

Bu türden bir itiraza şöyle cevap verilir: Aişe hadisi yalnızca cezalarla ilgili değildir. Hem cezaları hem de malları ilgilendirmektedir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in sorusu kısastan kurtulmayı ve razı olacakları bir malın sunulmasını içermektedir. İnsanlara bildirdiği zaman onlara hem paraya hem de affetmeye razı olduklarını bildirmiş olmaktadır. Zira:

إن هؤلاء الذين أتوني يريدون القود فعرضت عليهم كذا وكذا فرفضوا

“Bana gelen bunlar kısas istiyorlar. Ben onlara (kısas bedeli olarak) şunu ve şunu arz ettim, onlar razı oldular.” demekle kısastan vazgeçmeğe ve onlara sunduğu meblağa razı olmalarına işaret edilmektedir. Reddettiklerinde ise daha da artırmış ve tekrar insanlara gelerek **“Razı oldunuz mu?”** diye sormuştur. Çünkü onlar, artırdıktan sonra razı olmuşlardır.

Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ise, şahit olmaları için insanlara bildirdikten sonra kısas affına hükmetmiştir. Razı oldukları meblağa hükmetmemiştir. Çünkü onlar, insanların önünde reddettiler. Bunun üzerine artırdı ve razı olduklarını insanlara bildirdikten sonra da hüküm vermiştir. Hadis, hem cezalara hem de mala delil olmaya elverişli bir hadistir. Dolayısıyla hâkimin şahsi bilgisine dayanarak hüküm vermesinin caiz olmamasına da delildir.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bilgisi ile hüküm verdiği söylenebilir: Ebu Hurayra'dan:

جاء رجلان يختصمان إلى رسول صلى الله عليه وسلم فقال للمدعي: أقم البينة، فلم يقمها، فقال للآخر: احلف، فحلف بالله الذي لا إله إلا هو ما له عنده شيء، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: قد فعلت ولكن غفر لك بإخلاص لا إله إلا الله

“Birbirine hasım olan iki adam, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e gelince; O (Rasulullah) davacıya dedi ki: “Bey-

yineyi göster.” O, onu gösteremedi. O (Rasulullah) diğerine dedi ki: “Yemin et!” O da, Allah’tan başka ilah olmadığına yemin ederek “Onun benim nezdimde bir şeyi yoktur.” dedi. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem ona dedi ki: “Hakikaten sen yapacağını yaptın. Velâkin ihlâsla La İlahe İllAllah (demen) seni mağfiret eyledi.**”**

Hâkim’in rivayetinde ise şu ifade yer almaktadır:

بل هو عندك ادفع إليه حقه، ثم قال شهادتك أن لا إله إلا الله كفارة يمينك

“Bilakis o senin nezdindedir, onun hakkını ona ver. Sonra Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik etmen senin yemini- ne kefarettir.”

Ahmed’in rivayeti ise şöyledir:

فنزّل جبريل عليه السلام على النبي صلى الله عليه وسلم فقال: إنه كاذب إن له عنده حقه، فأمره أن يعطيه حقه وكفارة يمينه معرفته أن لا إله إلا الله

“Cibril Aleyhi’s Selam, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e nazil oldu (geldi). O dedi ki: “O (yemin eden) yalancıdır. Onun (davalının) hakkı ondadır (yemin edendedir).” Ve O (Rasulullah) da ona (davacıya) emrederek onun hakkını ona vermesini ve yemininin kefareti ödemesini söyledi. La ilahe İllAllah da maruf olandır.”⁶⁷

Bu hadis hâkimin şahsi bilgisine göre de hükmetmesinin caiz olduğuna delildir. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem de davanın reddini gerektiren Şer’î sebebin yani yeminin vuku bulmasından sonra bilgisi ile hükmetmiştir. Evla olan ise sebebin vuku bulmasından önce bilgiye dayanarak hüküm vermektedir.

Bu itiraza iki şekilde cevap verilebilir:

A- Bu hadisi Ebu Yahya’dan dolayı İbni Hazm illetlendirmiştir (sahih olmadığını söylemiştir). Ebu Hatim ise; Şu’be’nin

⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, Müs. Beni Haşim, 2562

Ata ibni Saib'den onun el-Buhteri ibni Ubeyd'den onun da Ebu'z-Zubeyr'den rivayetini illetlendirmiştir. Ahmed'in İbni Abbas'tan rivayetindeki isnadında yer alan Ata ibni es-Saib hakkında birden çok kimse söz söylemiştir. Senedi eleştirildiğinden bu hadis reddedilir ve bununla delil getirilmez.

B- Bu hadisin sahih olduğunu kabul etsek bile Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, bu hadisedeki ilamı (bilgisi) vahiy yoluyla gerçekleşmiştir. Vahiy yoluyla bir şey geldiği zaman onunla amel edilir, beyyine ve yemin geri çevrilir. Çünkü vahiy, kesin doğrudur. Hiçbir bilgi buna kıyas yapılamaz. Üstelik vahiy yoluyla gelen bilgi Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e hastır, onun özelliklerindedir. Ümmeti bununla kıyaslanamaz. Ümmeti açısından delil olamaz. Bu sebeple de bu hadis hâkimin bilgisine göre hüküm vermesinin caizliğine elverişli olamaz.

Ebu Sufyan'ın karısı Hind'le ilgili nafaka hadisesinde Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in bilgisi ile hüküm verdiği söylenebilir. Allah Rasulü Hind'e, kendisine ve çocuklarına yetecek miktarda kocasından izinsiz olarak almasına izin vermiştir. Zira Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ebu Sufyan'ın karısı olduğunu bildiğinden karısı ve çocukları için nafaka vucubiyetine hüküm vermiş ve bu hususta beyine aramamıştır. Bu da nafaka hususunda hâkimin kendi bilgisine dayanarak hüküm verebileceğine delalet etmektedir.

Bu itiraza da şöyle cevap verilir: Hind, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e bir dava ve mahkeme mevzuu olacak kadar kocası Ebu Sufyan hakkında şikâyetle bulunmamıştır. Sadece cimri bir adam olan Ebu Sufyan'ın malından habersiz olarak almasının caiz olup olmadığını sormuş, Efendimiz de şöyle demiştir:

خذني ما يكفيك وولدك بالمعروف

“Maruf üzere (bilinene, hayat standardına göre) sana ve çocuklarına yetecek kadar al.”

Bu cevap, bir soruya verilen herhangi bir fetva gibidir. Müftünün fetvası ise soru soranın sözünün doğruluğu ile orantılıdır. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* burada kendi şahsi bilgisi ile herhangi bir hüküm vermemiş yalnızca bir sorunun cevabını vermiştir. Dolayısıyla bu hadis, hâkimin şahsi bilgisi ile hüküm vermesinin caiz oluşuna delil olamaz.

Bu açıklamalara binaen hâkimin, ne hadlerde ne cinayetlerde ne malî hususlarda ne muamelatta ne de tasarrufla ilgili meselelerde şahsi bilgisine dayanarak hükmetmesi, Aîşe ve İbni Abbas hadisleri sebebiyle caiz değildir. Beyyine istemesi, beyyine olmadan da hüküm vermemesi gereklidir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'de şöyle demektedir:

شاهدك أو يمينه

“Senin ya iki şahidindir veya onun (hasmının) yeminidir.”

وليس لك إلا ذلك

“Senin için bundan başkası (çıkar yol) yoktur.”

Hâkimin Muayenesi ve Müşahedesi

Hâkim, mahkemede bulunduğu zaman hâkim sayılır, mahkemede bulunmazsa hâkim sayılmaz. Çünkü Şer'î meclis, yani mahkeme, yargının sıhhat şartlarındandır. Abdullah ibni ez-Zubeyr'den:

قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن الخصمين يقعدان بين يدي الحاكم

*“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, iki hasmın da hâkimin önünde oturmalarına hükmetmiştir.”*⁶⁸

Bu hadis, hâkimin mahkemede hüküm verirken hasımların önünde oturduğuna delalet etmektedir. Bu mahkemede hâkim, kendisine ulaşan bilgiye göre, herhangi bir şeyi muayene ettiği veya şahidin varlığında, muayene ve gözlemlemesine dayanarak bilgisi ile hüküm vermesi caizdir. Çünkü bilgiye mahkemede ulaşmıştır. Bu bilgi, tıpkı beyyine ve yemindeki bilgi gibidir. Bu hadise hâkimin şahsi bilgisi ile hüküm vermesi hususuna girmez. Bu haldeki bir hâkim, şahsi bilgi ile değil, mahkemede kendisinde sabit olan bir hususa göre hüküm vermektedir. Örneğin mahkemede buluşa ermiş bir kız çocuğuna şahit olsa veya bozulmuş veya telef olmuş bir malı incelese ve buna göre hüküm verse verdiği hüküm sahihtir. Bu hüküm, şahsi bilgiye göre verilen bir hüküm sayılmaz. Kız çocuğunun buluşa erdiği ve malın bozulduğunun net olarak bilinmesi sebebiyle beyyineye dayanılarak verilen bir hüküm sayılır. Fakat hâkim, mahkeme dışında bir şeyi muayene eder veya müşahede eder sonra da mevzû hakkında kesin bir bilgiye sahip olursa yaptığı muayeneye veya gözleme göre hüküm vermesi caiz değildir. Eğer böyle bir hüküm verecek olursa şahsi bilgisine göre hüküm vermiş sayılır ki bu caiz değildir.

⁶⁸ Ebu Davud, K. Akdiyye, 3115

Mahkeme dışında bir şeyin muayenesini ve müşahedesini yapmakla birlikte hüküm vermez fakat onu, mahkemeye getirir, orada muayene ve müşahede ederse veya hakkında adil bir beyyine bulursa hâkimin muayene ve müşahedesini geçerli sayılır, mahkemede olması şartıyla hüküm verebilir. Duymak da muayene gibidir. Bir kimseyi zina ederken gördüğü veya zina ettiğini iddia ederek, bir şahsı recmetmesi doğru olmaz. Boşadığını işittiği gerekçesi ile erkeği karısından ayıramaz. İçki içerken gördüğü gerekçesi ile bir şahsa sopa vuramaz. Mahkeme dışında olduğu zaman hâkim, görmesine, işitmesine ve müşahedesine dayanarak hüküm veremez. Çünkü hâkimin görmesi, duyması ve müşahedesini ancak mahkemede geçerlidir. Hâkimin duyması, işitmesi ve görmesi, mahkeme dışında olduğu zaman geçerli sayılmayan beyyine, ikrar ve yemin gibidir.

Bu açıklamalar, hâkim karşısında iki hasmın bulunması vaziyetindeki davalar için geçerlidir. Ancak, hisbe ve muhalefet davaları gibi hâkimin karşısında davalı ve davacı olarak iki hasım bulunmuyorsa, nerede gerçekleşirse gerçekleşsin muayene ve müşahede geçerlidir. Çünkü bu türden davalar için meclis şartı yoktur, bunlar her an ortaya çıkabilecek olan hususlardır.

Çünkü hadiste şöyle denilmektedir:

قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن الخصمين يقعدان بين يدي القاضي

*“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem iki hasmın da hâkimin önünde oturmalarına hükmetmiştir.”*⁶⁹

Bu hadisin mefhumuna göre hasım tek kişi olursa hâkimin önünde oturması gerekmez. Davalı beklerken veya yatağında iken bile hâkim vazifesine bakar, bazen mahkemede bazen çarşıda hüküm verir. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem, çarşıda ıslak olarak bulduğu buğday yığnını insanların görebilmeleri için ıslak kısmını üst tarafına koymasını emretmiştir. Efendi-

⁶⁹ Ebu Davud, K. Akdiyye, 3115

miz, satılmak üzere sergilenen yiyecek yığını ile ilgili davaya kendisi çarşıda dolaşırken bakmış ve malın nemli kısmını üst tarafa koymaya mal sahibini mecbur tutmuştur. Bu hükmü verirken kendisinin mahkemede olmaması, hisbe kapsamına giren davalarda mahkeme şartının aranmayacağına, hâkimin müşahedesine dayanarak hüküm verebileceğine delalet etmektedir.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, yığını eliyle kontrol etmiş ve alt tarafta kalan kısmın nemli olduğunu görmüş ve yaptığı muayene ve gözleme binaen hüküm vermiştir. Dolayısıyla hisbe davalarında muayene ve müşahede yapması ve yaptığı muayene ve gözleme binaen hükmü hâkimin vermesi sahihtir. Bu hususta muhalefet davalarının tümü aynen hisbe davaları gibidir. İki hasmın (davalı ve davacının) bulunmadığı her davada muayene ve müşahedeye göre hâkimin hüküm vermesi sahihtir.

İhbar ve İstikşaf

İhbar, işlerden bir işi bildirmektir. İstikşaf ise, arazi, fabrika ve ev gibi muayyen bir vakıanın nitelendirilmesidir.

İhbarın kesin olması şartı aranmaz. Zannî olması da geçerlidir. Zira ihbar, şahitlik değildir. Doğru olma ihtimalini taşıdığı gibi yalan olma ihtimalini de taşımaktadır. Çünkü haberin tabiatında doğruluk da, yalan da vardır ve bu sebeple haber sayılmakta ve şahitlerde aranan şartlar aranmamaktadır, sayı şartı da yoktur. Hâkim ikna olduğunda bir kişinin haber vermesi kâfidir. İkna olmazsa ikna oluncaya kadar daha fazlasını ister. Aynı şekilde adalet şartı da aranmaz. Adil olsun olmasın, şahitliği caiz olsun olmasın herhangi bir şahsın ihbarda bulunması geçerlidir. Baba, kızının nafakası hakkında, düşman, düşmanının sahip olduğu malın bedeli hakkında ihbarda bulunabilir. İhbarcılarının uzman kişiler olması zarureti de yoktur. Haber verdikleri husus hakkında bilgileri olduğu müddetçe, uzman kişilerden de başkalarından da olabilir. Bu vaziyet onların uzman değil ihbarcı olmaları sebebiyledir. Zevcenin nafakası, malın bedeli, evin kirası, mehri misil gibi hususlarda hâkim, ihbarcılarının şahitliklerine göre değil onların ihbarlarına göre hüküm verir. Şahitliğin geçerli olmadığı vaziyetlerde ihbara ihtiyaç yoktur, kabul de edilmez. Çünkü bundan kasıt davayı ispat değildir. İhbardan kasıt bir şeyin takdiridir. Bu takdir muamelesi ise ancak ihbarcının verdiği habere göre cereyan eder. İhbarcının haberine lüzum duyulan her şeyde, sayıları ne olursa olsun herhangi bir şahsın ihbarı kabul edilir.

Haber verme açısından istikşaf (keşif yapmak), ihbar gibidir. Burada da adalet veya sayı şartı aranmaz. Fakat keşif ile ihbar arasında fark vardır. İhbar, hâkimin ihbar verenden bildiği bir

şeyi bildirmesi talebinde bulunmasını gerektirmez. İhbarcı, bildiği husus hakkında herhangi bir talep olmadan doğrudan haber verebilir. Hâkim tarafından talep geldikten sonra araştırma neticesinde mehri misli bilmesiyle, nafaka ihbarı gibi hâkimin talebinden önce bilmesi arasında fark yoktur.

Keşif ise böyle değildir. Keşif ancak hâkimin talebinden sonra yapılır. Örneğin hâkim tarafından keşif ve inceleme talebi olmaksızın birtakım kimseler hâkime gelerek falanın evi kanuni (ruhsatlı) bir evdir veya falanın toprağı ürün vermeyen kıraç bir topraktır veya falanın fabrikası faal değildir gibi sözler söyleseler, onların bu keşifleri ve incelemeleri geçerli sayılmaz. Çünkü aylar değişmekte ve sürekli değişme ile karşı karşıya kalmaktadır. Hâkim, bizzat kendisi şahit olmadıkça veya hâkim, ihbar anında şahit olan kimsenin ihbarını huzurunda duymadıkça, *aynının* vaziyeti üzerinde hüküm vermesi mümkün değildir. Bu sebeptendir ki ihbarda bulunan kimsenin ihbarda bulunmadan önce ayna şahit olması gerekir. Dolayısıyla onun, hâkim tarafından inceleme ve keşifte bulunma talebi olmaksızın, yaptığı keşfe binaen ihbarda bulunması sahih değildir. Hâkimin huzurunda, vakıa hakkında olduğu gibi ihbar yapılmadıkça ihbar geçersizdir. Bu vaziyet ise hâkim tarafından keşif talebinde bulunmayı gerektirir. Ancak hâkim, mahkemeye gelmeden önce muhbire arazi üzerinde keşifte bulunmasını söylemişse, ihbarcı da yaptığı ihbardan haber veriyorsa yaptığı keşif ile ilgili ihbarı kabul edilir. Çünkü muhbir, değişme ihtimali söz konusu olmayan, ihbar anında gerçekleşen bir keşif hakkında haber vermektedir.

Yazılı Evraklar

إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّىٰ فَا كُتِبُوهُ وَلْيَكْتُب بِيَدِكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْب
كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ

Muayyen bir vade için borçlandığımız zaman, onu yazın ve aranızdaki kâtip de onu adaletle yazsın ve Allah’ın kendisine öğrettiği gibi onu yazmaktan çekinmesin. (el-Bakara 282) ayeti, vadeli muamelelerde buldukları zaman vaktini ve müddetini korumak için yazmalarını ve şahit tutmalarını mümin kullarına emretmektedir. Bu yazılar, hak sahibinin hakkını ispatlayan evraklardır. Bu sebeple yazılı evraklar, beyyinat sayılmaktadır. Allahu Teâlâ, **“onu yazın”** demekle belgelendirmek ve korumak için yazıya dökülmesini emretmiş olmaktadır. Allah *Azze ve Celle*, tarafından gelen bir emir olduğundan yazılı evraklar beyyinat türlerindedir. Yazma emri, ayetteki **فَا كُتِبُوهُ** **“onu yazın”** ifadesi ile genel olarak geldiğinden dolayı tüm yazılı ve yazılı evrakları kapsamına alır. Ancak Şari’, yazılı evrakları tafsilatlarıyla açıklamamıştır.

Hükmün genel olması sebebiyle yazılı evrak türleri, içerisinde bulunduğu vakıa tarafından açıklanacaktır. Günümüze kadar gelen yazılı evrakların vakıası incelendiği zaman üç kısma ayrıldığı görülür. Bunlar:

- a- İmzalı evraklar,*
- b- Yetkili ve resmî dairelere ait evraklar,*
- c- İmzasız adı evraklar.*

İmzalı Evraklar

Noter veya resmî bir makam huzurunda ya da resmî bir dairede olmasa da bizzat kişinin kendisinin imzaladığı yazılı evrakların tamamı yazılı ikrar sayılır ve ikrarla ilgili hükümlere tabi

olur. İmzanın noter veya resmî bir makam huzurunda atılmış olmasının, imza ispatını kolaylaştırmaktan öte bir manası yoktur. Bu sebeple bunların tamamına ait hüküm tektir. Yazıyla ikrar, aralarında herhangi bir fark bulunmaksızın, dille ikrar gibidir. Yani imzanın kendisine ait olduğunun ikrar edilmesi, imzalı evrak muhtevasının -mal, evlilik, talak, ricat, satış, hibe vb.- de ikrar edilmesi manasına gelir. Ancak imzayı ikrar eder fakat evrak içeriğinde yer alan borç veya başka şeyleri inkâr ederse ve davacı da davasında onu doğrularsa bu halde imza ile ikrar, senette yer alanların ikrarı için geçerli olmaz, evrakta bulunanlar dikkate alınmazlar. Evrakı imzalayan kimse hakkında şu kadar borcu vardır iddiasında bulunulur ve imzalı evrak ibraz edilirse, o da imzasını itiraf eder fakat *“Ben bankadan çekmesi için şeklen senedi imzaladım, onun bende parası yoktur”* derse ve davacı da bunu doğrularsa ikrar, iptal edilir. İmza itiraf edilmiş olsa bile dava reddedilir. Fakat davacı bunu tasdik etmezse imzalayanın sözüne bakılmaz, inkârına itibar edilmez. İmzanın kendisine ait olduğu yönündeki ikrarı geçerli sayılır. Senet içeriğinde yer alan hususun kendi zimmetinde olmadığını ispat etmesi için beyyine istenmez.

Çünkü nefy halinde beyyine geçersizdir. Davacının yemin etmesi de istenmez. Çünkü yemin, beyyine olmadığı zaman başvurulmuş bir ispat vasıtasıdır. Ortada bir beyyine varsa yemin aranmaz. Böyle halde davalı, beyyine getirmekle davacı da yemin etmekle sorumlu değildir. Senette imzası bulunanın imza ikrarında bulunmasıyla beyyine sabit demektir. Ancak inkâr ederek imzayı ikrar etmezse veya imza sahibi ortada yoksa veya imza sahibi ölmüşse, yazılı evrak ile amel edilmez ve evrak yazılı ikrar gibi sayılmaz.

Senedin ispat edilmesi için daha başka beyyine aranır.

“İmzası maruf ve meşhur ise yazılı evrak ile amel edilir.” denilemez. Zira ne kadar meşhur olsa da taklit edilmesi müm-

kündür. Bu halde şüphe ihtimali vardır. Oysa

أن الدليل إذا تطرق إليه الاحتمال بطل به الاستدلال

“*Delil şüphe ihtimali taşıyorsa onunla delillendirmek iptal edilir*” şeklinde meşhur bir kaide vardır. Bu kaide imza için de geçerlidir. “*İmzanın incelenmesi için uzmanlara müracaat edileceği*” de söylenemez. Çünkü uzmanların sözü, ihbar kapsamına girer, şahitlik kapsamına girmez. Dolayısıyla dava için beyyine olmaya elverişli değildir. Ancak imzanın ortaya çıkması bir beyyine ile ispatlanırsa, iki şahit gelerek bu imzanın gözleri önünde atıldığına şahitlik ederlerse, onların şahitlikleri ile imzanın ilgili şahsa ait olduğu sabit olur. Buradaki beyyine, imza üzerinde değil imzalayanın fiili üzerinde gerçekleşmiştir.

Bu kaide her türlü yazılı evrakları; malî senetleri, yazışmalar diye isimlendirilen şahsî mektupları, vasiyeti, bir hakkın ikrarı gibi imzalı evrakların tamamını kapsar ve bunlar ikrar hükmünü alırlar. Çünkü bunlar, yazıyla ikrar edilmişlerdir. Ancak normal mektuplarda yani yazışmalarda evrakın ilgili şahsa gönderilmesi ve adresin açık olması şartı aranır. Eğer ilgili şahsa yönelik değilse evrak sayılmaz.

Aslı Posta teşekkülünde saklı bulunsa bile telgraflar, yazılı evrak sayılmazlar. Çünkü telgraflar, özel bir vazifeli huzurunda sahibi tarafından imzalanmazlar, imza hakkında araştırma yapılmaz. Bu sebeple de evrak sayılmazlar. Fakat davalı tarafından itiraf edilirse telgraf olduğu için değil davalının ikrarına binnaen evrak sayılır ve hüküm verilir.

Resmî Evraklar

Resmî evraklar, kanun çerçevesinde kanuna uygun olarak özel vazifeliler tarafından düzenlenen evraklardır.

İbraz edenden içeriğinde bulunan hususları ispat etme şartı aranmaksızın, hüküm verilir. Sahte olduğu sabit olmadıkça

resmî evraklarla amel edilir. Resmî müesseselerden verilen doğum kâğıdı, boşanma evrakı, evlilik cüzdanı ve hüküm ilamı gibi evraklar, içeriğinde bulunan hususların ispatına lüzum duyulmaksızın beyyine sayılır. Ancak bu evraklara ait suretler, ilgili özel vazifeli tarafından hazırlanan asıl evrakın aslı gibi olduğu incelendikten sonra amel edilir. Fakat evrakın aslı gibi olduğunun tahakkuk etmesi için ilgili daire mührünü taşıması ve evrakı hazırlayan memurun imzalaması yeterli değildir.

Evrakı çıkartan memurun bizzat kendisinin hâkim önünde suretin ilgili dairede saklanan aslın aynısı olduğunu haber vermesi gerekir. Böyle olmadıkça beyyine sayılmaz. Bu hususta tek memurun haber vermesi kâfidir, sayı şartı aranmaz.

Evrak niteliğindeki fotoğraf nüshalarında ise vaziyet böyle değildir, fotoğraf nüshaları da evrak hükmündedirler, suret sayılmazlar. Çünkü fotoğraf, bir şeyin sureti değil bizzat aynısıdır. Ancak bununla birlikte bu fotoğraf nüshalarının aslın aynısı olduğunun tahakkuku için hâkim veya naibi tarafından aslına muatabakatı sağlanmalıdır. Fakat hasım, bu fotoğraf örneğinin doğru ve aslı gibi olduğunu itiraf ederse evrak, geçerli sayılır.

Yetkili Daireler Tarafından Verilen Evraklar

Yetkili daireler tarafından verilen evraklar resmî evrak kuvvetinde değildirler. Hatta beyyinat türlerinden birisi sayılan yazılı evraklardan da sayılmamaktadırlar. Ancak hasım, bu türden evrakları itiraf ederse bunlara dayanılması sahih olur ve takdim edilen kimse aleyhinde hüccet sayılır. Hesapları inceleme dairelerinden çıkan hesap evrakları, yetkili okul diplomaları, seyahat bürolarından verilen yolcu biletleri gibi evraklar adî kâğıtlar sayılır, evrak niteliğine sahip değildirler. Fakat muhtevası itibariyle aleyhinde takdim edilen kişi hakkında hüccet sayılır. Çünkü takdim edildiğinde ve dikkate alındığında evrakın muhtevasının

doğru olduğu itiraf edilmiş demektir. Hasım tarafından doğrulandığı zaman ise aleyhinde hüccet sayılır.

İmzasız Adî Evraklar

Adî evraklar kişinin kendi el yazısı ile kaleme alınmış veya borcu kâtime yazdırmış veya bizzat kendi isteğiyle düzenlenmiş ya da bir başkasının isteğiyle kendisi için düzenlenmiş evraklardır. Bu türden evrakların tümü adî evrak sayılırlar. İmzasız mektuplar ve ticarî defterler bu kısma girmektedirler. Bunlar imzalı evrak hükmünü alırlar. Evraktaki yazı imza mesabesinde, hükmü de yazıyla ikrar hükmündedir. Yazının kendisine ait olduğunu veya kendisinin yazılmasını emrettiğini veya kâtime yazdırıldığını ikrar ederse imzayla ikrar gibi sayılır.

Bu şekildeki ikrar yazılı evrak, muhtevasının veya yazılı şeyin ikrarı demek olup bağlayıcı olur. Defterlerin tanzimi ve tertibi, ticarî ıstıhlara göre defterlere konulan işaretler ve kabul gören ıstıhlalar da böyledir. Bu hususta aynen imzalı evraklarda geçerli olanlar geçerlidir. Zira yazı, imza gibidir.

Hariçî Evraklar

Yabancı devletlere ait resmî dairelerden verilen resmî evraklar o ülkelerin kanunlarına uygun olarak düzenlendiği takdirde beyyinelerden sayılırlar. Zira Dar-ul Küfür'de bulunan bir Müslüman'ın, bulunduğu ülkenin hükümlerine göre iş yapması caizdir. Dolayısıyla herhangi yabancı ülkede düzenlenen bir evrak onların kanunlarına uygun olarak düzenlendiği takdirde Dar-ul İslâm'da düzenlenen evraklar gibi sayılırlar. Ancak ilgili daire tarafından verilmiş bir evrak olduğunun araştırılması gerekir. Evrakı tanzim eden tarafın ihbarı, tahakkuk için kâfidir. Buna göre ya onlardan bir memurun hâkim önündeki ihbarı ya da bu ihbarı dinlemek üzere hâkim tarafından tayin edilen kimsenin

duymasıyla resmî dairelerden verilen evrak tasdik edilmiş sayılır.

Evrakın İbraz Edilmesi

Evrak hakkında aslolan, davacının eliyle ibraz edilmesidir. Davacının elinde evrak bulunsa bile hâkime ibraz edilmedikçe ve dava dosyasına konulmadıkça beyyine vasfını kazanmaz. Hükümden önce hâkimin evrakı geri çevirme hakkı yoktur. Zira evrak beyyinedir.

Hükümün verilebilmesi için ise beyyine üzerinde ısrar etmek kaçınılmazdır. Hâkimin huzurunda hüküm verilmeden önce şahit, şahitliğinden rücu edince (dönünce), onun şahitliği âdemi hüküm olur (Yani hiç şahitlikte bulunmamış gibidir). Evraklar için de vaziyet aynıdır.

Ancak ondan suretin alınmasını engelleyecek bir vaziyet yoktur. Fakat evrak, davacının elinde değilse evrakı getirmesi gerekir. Bu hususta bir özür beyan ederse vaziyete bakılır: Eğer resmî dairelerde ve davalının elinde gerçekten beyyine yoksa evrakı getirmediği takdirde beyyineden aciz sayılır. Fakat resmî dairelerde evrak varsa ve davacı da evrakı getirmekte özürlü ise, davacı talep etse de etmese de mahkemenin, ilgili daireden evrakın celbini talep etmesi gerekir. Eğer evrak davalının elinde ise ve davacı da hasmının evrakı sunmaya zorlanmasını isterse vaziyete bakılır:

Eğer hasım, kendinde bir evrak bulunduğunu ikrar ederse evrakı getirmeye zorlanır. Eğer getirmemezse evrakı getirmekten kaçınmış olduğundan evrakı ikrar etmiş sayılır. Bu halde ise evrak, hasımın ikrar ettiği vasıflar çerçevesinde davacı tarafından ibraz edilmiş demektir.

Hasım kendisinde evrak bulunduğunu inkâr ederse yine vaziyete bakılır:

Eğer davacının elinde evrakın bir nüshası varsa evrakın aslının hasmında olduğunu ispat etmesi gereklidir. İspat edemezse hasmın yemin etmesi istenir. Eğer yemin ederse evrakın bir sureti bulursa da evrak reddedilir. Eğer hasım yemin etmekten kaçınırsa hâkim, davacının elinde bulunan evrakın, aslın aynısı olduğunu ve doğru olduğunu kabul ederek dava için beyyine sayar.

* * *

Hicrî, 15 Şaban 1385
Miladî, 08 Aralık 1965